

Peter de Greef

Nr. 54

**Politieke versier
toer
Gemeenteraadsverkiezingen 1998 in
Asten, Dordrecht, Heerenveen en
Hoorn**

Voorwoord

In het project 'Civil society en vrijwilligerswerk' (1994-1999) van het Sociaal en Cultureel Planbureau wordt onderzoek gedaan naar de deelname aan vrijwilligerswerk en de betekenis van dit werk voor twee aspecten van de civil society: sociaal kapitaal (trefwoorden: 'sociale cohesie', 'sociaal vertrouwen') en publieke-opinievorming (trefwoorden: 'politieke betrokkenheid', 'collectieve actie'). Tot nu toe is over het project, behalve in de *Sociale en culturele rapporten* en in artikelen en congrespapers, gerapporteerd in drie SCP-cahiers: *Civil society; verkenningen van een perspectief op vrijwilligerswerk* (redactie Paul Dekker, 1994), *Maatschappelijke participatie in een middelgrote stad; een exploratief onderzoek naar activiteiten, netwerken, loopbanen en achtergronden van vrijwilligers in maatschappelijke organisaties* (Jan van Deth en Monique Leijenaar, 1994) en *Vrijwilligerswerk vergeleken; Nederland in historisch en vergelijkend perspectief* (redactie Paul Dekker, 1999).

Eind 1996, begin 1997 is enquêteonderzoek gedaan onder steekproeven van de Nederlandse bevolking en van de bewoners van vier plaatsen: de gemeente Asten, het grootste deel van het dorp Heerenveen, een oude stadswijk in Dordrecht en forensenwijken in Hoorn. De gebieden werden gehaald uit een bestand met enkele tientallen gemeenten van een onderzoek van het SCP naar lokaal welzijn en welzijnsbeleid. Afgezien van de schaal, die met een bevolkingsomvang van 11 - 16.000 inwoners overeenkomt, werd gezocht naar zo verschillend mogelijke plaatsen. Grote verscheidenheid is gewenst om in het lokale onderzoek vergelijkenderwijs meer zicht te krijgen op omgevingsfactoren die van belang zijn voor individuen om al of geen vrijwilligerswerk te verrichten, op de diversiteit van setting waarbinnen vrijwilligerswerk wordt verricht, en op de rollen die vrijwilligers en organisaties waarin veel vrijwilligers actief zijn, kunnen vervullen in de totstandbrenging en instandhouding van sociaal kapitaal en politieke openbaarheid.

In het stageverslag van Melanie Stemerding (Werkdocument nr.53) zijn sociale kaarten van de vier gebieden gepresenteerd, waarin behalve statistische gegevens ook eerste indrukken van het sociale klimaat en verenigingsleven zijn verwerkt.

De raadsverkiezingen van maart 1998 boden een mooie gelegenheid voor een aanvullende vergelijking van de plaatsen. De verkiezingen vinden overal op dezelfde dag plaats, kandidaatstelling en stemming volgen uniforme regels en formeel staat er overal hetzelfde op het spel. Door deze constanten kan er bij de duiding van verschillen in verkiezingscampagnes en in de beleving daarvan door de bevolking eerder vanuit worden gegaan dat men met verschillen in politieke cultuur te maken heeft dan wanneer ook met institutionele en tijdsverschillen rekening gehouden moet worden.

Door het SCP zijn begin 1998 aan de journalist Peter de Greef en de empirisch politicoloog Bas Denters (Universiteit van Twente) opdrachten verstrekt om de beleving van de verkiezingscampagnes te volgen. Resultaat van deze opdrachten zijn een aantal databestanden van Bas Denters en medewerkers (o.a. van straatinterviews, van huis-aan-huis verspreid verkiezingsdrukwerk en van berichten in de lokale en regionale bladen) en een journalistiek verslag van Peter de Greef. Het laatste wordt in dit werkdocument opgenomen. De databestanden over de beleving van de verkiezingscampagnes zullen evenals het eerder verzamelde enquêtemateriaal in de loop van 1999 worden geanalyseerd. Samen met de sociale kaarten en de gegevens uit nog te voeren (groeps)gesprekken met eerder ondervraagde burgers zal worden gevoerd, worden die analyses en dit journalistieke verslag verwerkt in de vierde en laatste publicatie van de serie 'Civil society en vrijwilligerswerk'

Paul Dekker

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
1 Inleiding	5
Noten	8
2 Te Heusden bij het moer	9
2.1 Heusden in de politiek: ‘aan de achterste mem’	9
2.2 De politieke agenda	10
2.3 Kloof tussen burger en politiek	10
2.4 Belang van de politiek	11
2.5 Raadsverkiezingen in de gemeente Asten	13
2.6 Politieke strijd	14
2.7 Belang van de gemeentepolitiek	15
2.8 Stemgedrag	15
2.9 Lokale partijen	17
“Politiek is niet meer wat het was”	18
Noten	20
3 Pronk in hoofdrol op pyjama-party	21
3.1 Politiek besef in Wielwijk	22
3.2 “Koos Alberts aan en dan wegzwijmelen...”	23
3.3 Campagne	25
3.4 Crabbehof nader bekeken	26
“Waar is Drees gebleven?”	28
Noten	29
Bijlage De quiz	30
4 “In Risdam-Zuid is niks loos”	35
4.1 Politiek besef	35
4.2 Welke onderwerpen leven in Risdam-Zuid?	36
4.3 Campagne 1998, de politiek	37
4.4 Campagne 1998, het publiek	39
4.5 Bekendheid van de lijsttrekkers	41
“Een democratisch stelsel bewijst pas echt zijn waarde in slechte tijden”	43
Noten	44
5 Heerenveen is booming	45
5.1 “Een luchtbel die moet worden doorgeprikt...”	45
5.2 Raadsverkiezingen 1998	46
5.3 Kloof?	47
5.4 Stellingen	48
“Maar as it safier komt, sille se dat merke ek”	51
Noten	53

1 Inleiding

De kloof tussen burger en politiek, zou als je alle commentaren aan de vooravond van de gemeenteraadsverkiezingen 1998 mag geloven, nog nooit zo groot geweest zijn als aan het einde van de twintigste eeuw. Als bewijs van die kloof wordt de groei van het grote aantal zwevende kiezers naar voren gehaald, samen met de steeds verder dalende opkomst bij verkiezingen.

Uit de tientallen straat- en diepte-interviews¹ die zijn gehouden in de onderzoeksgebieden in Asten, Dordrecht (Wielwijk en Crabbehof), Heerenveen (de Akkers, Centrum, Midden) en Hoorn (Risdam-Zuid) blijkt dat geïnterviewden vinden dat de politiek steeds verder af komt te staan van de burgers. De politiek – zeker de gemeentepolitiek – wordt een ivoren-toren-houding verweten. Politici als bijvoorbeeld Pronk en Rosenmöller die zich zichtbaar begaan voelen met het lot van buurtbewoners die in de verdrukking komen (zie bijdrage Wielwijk), kunnen op veel sympathie rekenen.

Een groot aantal ondervraagden zegt moeite te hebben bij de raadsverkiezingen 1998 een politieke keuze te maken. Het aantal zwevende kiezers is in vergelijking met de raadsverkiezingen 1994 toegenomen. Toch blijkt dat de groei van het aantal zwevende kiezers niet gelijk staat aan een groeiende kloof tussen burger en politiek. Integendeel, de politieke belangstelling is niet extreem laag, zoals wel wordt gesuggereerd. Een groot aantal zwevende kiezers zegt interesse te hebben in de politiek. Slechts een klein deel zegt geen belangstelling te hebben voor de problemen in eigen stad. Wel is de interesse voor gemeentepolitiek minder groot dan die voor de Haagse problematiek.

Een meerderheid van de ondervraagden beschouwt het als een verworven recht om te stemmen. Een overgroot deel van de mensen die zeggen te gaan stemmen, gaat ervan uit dat het wel degelijk uitmaakt voor het gemeentebestuur of er gestemd wordt of niet. Bij de meeste ondervraagden wordt thuis wel over politiek gepraat, maar dan gaat het hoofdzakelijk om Haagse problemen. Slechts een hele kleine groep zegt thuis ook over gemeentepolitiek te praten. Wel wordt er veel gesproken over problemen in de wijk, waarbij het in Dordrecht en Hoorn vooral gaat om verkeersproblemen.

Bijna alle ondervraagden die gaan stemmen weten voordat ze het stemhokje instappen, op welke partij ze gaan stemmen. Een minderheid weet ook op wie ze zullen gaan stemmen. Slechts een heel klein percentage zegt in het stemhokje de definitieve keuze van partij en persoon te maken.

De meeste ondervraagden laten zich naar eigen zeggen door niemand beïnvloeden bij het uitbrengen van hun stem. Een enkeling laat zich leiden door adviezen van familie of vrienden. Naar eventueel stemadvies van de kerk wordt door niemand geluisterd, ook niet in de kerkdorpen Ommel en Heusden. Opvallend is dat bewoners van deze dorpjes van de gemeente Asten aangeven dat sociale druk wel degelijk een reden is om naar de stembus te gaan. Voor twijfel of de keuze om eenvoudigweg niet te gaan stemmen, is in deze dorpen minder begrip dan in de andere onderzoeksgebieden.

Hoewel de meeste kiezers zeggen geïnteresseerd te zijn in de politiek, zegt een hele groep minder belangstelling te hebben dan vroeger. Een grote meerderheid zegt dat dit komt door een vervlakking van het politieke spectrum. Partijen gaan steeds meer op elkaar lijken; onderwerpen die traditioneel rechts waren (zoals criminaliteit en asielzoekers) worden nu ook geclaimd door linkse partijen. “De ideologische verschillen zijn met Paars definitief verdwenen.”

Een tweede reden die wordt gegeven voor de dalende belangstelling in de politiek is de economische voorspoedige situatie waarin Nederland zich bevindt. Er heerst een duidelijke maatschappelijke tevredenheid, die de aandacht voor het politieke proces afleidt. Armoede, zinloos geweld en criminaliteit worden beschouwd als grote maatschappelijke problemen.

Verkeer, inbraken, vandalisme en (ouderen)huisvesting zijn onderwerpen die in alle onderzoeksgebieden volgens de bewoners de hoogste prioriteit moeten krijgen.

Een groot deel van de ondervraagden vindt dat de politieke partijen in de gemeenteraden zich onvoldoende profileren. Landelijke items beheersen de gemeenteraadsverkiezingen.

Veel ondervraagden vinden dat nationale politici geen rol mogen spelen in campagnes rond de gemeenteraadsverkiezingen. Er is steun voor het idee om de landelijke verkiezingen voor de gemeenteraadsverkiezingen te houden. Een enkeling vindt het een goed idee om alle gemeenten zelf te laten beslissen wanneer en verkiezingen worden gehouden, als het maar eens in de vier jaar gebeurt.

Onder PvdA-stemmers wordt opvallend vaak verwezen naar het optreden van de sociaal-democraten aan de vooravond van de vorige (nationale) verkiezingen: de WAO-crisis heeft toen veel PvdA-stemmers ertoe aangezet nog eens na te denken over hun stemgedrag. De belangstelling voor de politiek werd door WAO-crisis (even) versterkt. Ook de opkomst van extreem-rechts maakte de verkiezingen van vier jaar geleden spannender dan nu.

Behalve gebrek aan strijd in de politieke arena valt veel ondervraagden ook op dat politici steeds minder bereid lijken te zijn zich onder burgers te begeven. Uitzondering hierop zijn de (aan-komende) raadsleden in Heusden en Ommel.

Weinig geïnterviewden hebben iets van een politieke campagne gemerkt. Verwachtingen die daarover leefden, zoals het thuiskrijgen van foldermateriaal van de diverse partijen en verkiezingsmarkten in de buurt, werden niet waargemaakt.

Slechts een fanatieke enkeling probeert zelf de verkiezingscampagne kleur te geven door het ophangen van een raamposter. In onderzoeksgebied van Heerenveen worden in totaal slechts drie raamposters geteld, in Dordrecht vier en in Hoorn, veertien. Positieve uitzondering is de gemeente Asten. In het kerkdorpje Heusden hangen 28 raamposters. Bovendien prijken aan lantaarnpalen nog eens 145 affiches. Koploper is de PvdA met 43 plakkaats, op de voet gevolgd door de VVD (40 affiches) en CDA (27). In Ommel (ongeveer 850 inwoners) maken achttien gezinnen hun politieke keuze via een raamposter bekend en aan lantaarnpalen hangen 98 affiches. Hier is VVD koploper met 28 posters, gevolgd door de lokale partij Algemeen Belang (21), CDA (19) en PvdA/PGA (19).

Zoals al even is aangegeven, wordt stemmen in de kerkdorpjes Heusden en Ommel (gemeente Asten) ‘normaler’ gevonden dan in Asten (de stad), Hoorn, Heerenveen en Dordrecht. Een reden daarvoor kan zijn dat in beide dorpen burger en politici veel dichter bij elkaar staan. Waar in de andere onderzoeksgebieden kiezers hun stem mede laten bepalen door de aanspraak die een partij kan maken op de macht (niet alleen het aantal zetels, maar ook de daadkracht van een partij – of zij in het college van burgemeester en wethouders heeft gezeten) en de ideologische positie die een partij inneemt, stemmen Heusdenaren en Ommelaren veel meer op de persoon. “Ik ken hem, dus ik vertrouw hem”; “Ik heb jarenlang met hem samengewerkt”; “Hij heeft mij aan een huis geholpen” zijn veel gehoorde stemverklaringen.

De inwoners van beide dorpen hebben ook veel meer dan de kiezers in andere gemeente het gevoel dat politiek hen direct raakt en dat via de politiek belangen veiliggesteld of verbeterd kunnen worden. Echter, het gevoel door de politiek in de steek gelaten te zijn (dan gaat het om de landelijke politiek), leeft in beide dorpen ook zeer sterk. Het uitbreken van de varkenspest en de maatregelen die door politiek-Den Haag zijn genomen om de pest te bestrijden (ontruiming van stallen, vervoersverboden) hebben het imago van de politiek geen goed gedaan. Niet dat mensen zo ontmoedigd zijn dat zij de gang naar de stembus niet meer willen maken. Maar vooral de jongere bewoners hebben de actieve rol die zij normaal bij gemeenteraadsverkiezingen spelen niet

opgepakt. Zij hebben zich veel minder vaak verkiesbaar gesteld dan bij eerdere verkiezingen, omdat de associatie met de politiek hun positie binnen de gemeenschap zou kunnen schaden.

Uit onze rondgang langs de onderzoeksgemeenten blijkt dat buurtbewoners wel degelijk interesse hebben voor de politiek. Maar er is ook forse kritiek - vooral op de gemeentepolitiek. Burgers voelen een vervlakking in het politieke krachtenveld. Verwachtingen die zij hebben van politici worden niet waargemaakt. Burgers willen aangesproken worden door politici en tegelijkertijd willen zij politici kunnen aanspreken op hun daden.

Er zijn veel sombere geluiden. In Wielwijk (Dordrecht) bracht bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 minder dan de helft van de stemgerechtigden zijn/haar stem uit. De buurtvereniging van Wielwijk besloot daarop om aan de vooravond van de raadsverkiezingen 1998 een politieke quiz te organiseren, waarbij buurtbewoners in discussie konden gaan met (aankomende) raadsleden. De avond trok slechts vijftig bezoekers, van wie een groot aantal contacten met de wijkvereniging onderhield. Toch kan van Wielwijk niet gezegd worden dat de politieke desinteresse gelijkstaat aan desinteresse voor de belangen van de eigen wijk. Paradoxaal genoeg kan zelfs gesteld worden dat Wielwijkers buitengewoon goed weten hoe het politieke spectrum in elkaar zit en hoe zij de politiek kunnen beïnvloeden (zie bijvoorbeeld geluidsschermactie). In die zin is er veel minder politieke betrokkenheid te vinden in de onderzoeksgebieden van Heerenveen en Hoorn. Daar komen de 'grote' problemen (geluidsoverlast, stadsvernieuwing) zoals Wielwijk die kent niet voor. De discussie die bewoners van deze wijken met de politiek voeren, spitst zich toe op 'marginale' veranderingen, zoals verbetering van de infrastructuur van de wijk, aanleg van speelplaatsen/ hangplekken en het terugdringen van kleine criminaliteit. Waar in Wielwijk de bouw van een geluidsscherm langs de snelweg A 16 tot een ongekennde solidariteit tussen buurtbewoners leidde - om zo de landelijke en de gemeentepolitiek tot actie aan te zetten - is zo'n gezamenlijk protest in Hoorn en Heerenveen op dit moment onvoorstelbaar. Met deze wijken gaat het, aldus de bewoners, 'gewoon goed'. Misschien dat politiek hier pas echt z'n waarde bewijst in slechte tijden.²

Noten

1. De personen voor de diepte-interviews zijn geselecteerd na overleg met voorlichters en wijkbeheerders van de onderzoeksgemeenten. Op basis van de kennis die bij de gemeenten aanwezig is, werd gezocht naar mensen die actief zijn in de buurt (bijvoorbeeld in buurtverenigingen), de (sociale) verhoudingen in de wijk kennen en weten welke issues er in hun omgeving leven. Er is niet gestreefd naar bevraging van een representatieve staal van de wijkbewoners van 18 jaar en ouder. Op de door de gemeente aangedragen lijst met personen kwamen opvallend veel oudere wijkbewoners voor. Dit verklaart waarom voor dit onderzoeksproject vooral ouderen zijn geïnterviewd.
2. Uitspraak van een bewoner van Risdam-Zuid (zie sfeerverslag, hoofdstuk 4).

*Te Heusden bij het moer, te Heusden bij het moer
daar woont zo menig flinke boer
wij werken vroeg en laat, wij werken vroeg en laat
en zingen lustig op de straat
(2x) we drinken 'n enkel potje gerstenat, te nat
en als er dan 'n feestje is
de laatste drop van 't vat*

(Heusdens Lied; melodie: De Vaderlandsche Drank; tekst 1919)

2 Te Heusden bij het moer¹

Wie anno 1998 met een vliegtuigje boven Heusden (gemeente Asten) zou cirkelen, ziet onder zich een welvarend dorpje liggen, waarvan het stratenpatroon in de kern voor een deel bijna cirkelvormig rond een groot plein ligt gegroepeerd. Aan dat plein: een kerk, pastorie en een school, een supermarktje, een paar kroegen, het postkantoor en een bank.

Bereik je grotere hoogte, dan zie je rond de kern nog een school, een wijkgebouw, meer winkels, een seniorenflat, een nieuwbouwwijk, wat grote (landbouw)bedrijven en een sportpark. In het noorden en zuiden liggen tuinbouwkassen. Overal het groen van de tuinbouwgewassen, de maïsteelt en de weilanden. Nog verder zuidelijk ligt het Nationaal Park De Grootte Peel. En overal boerderijen.²

Heusden is een Peeldorp, tot ontwikkeling gekomen in de eerste helft van deze eeuw, maar met een verleden dat teruggaat tot ongeveer 1450. Vroeger was Heusden niet meer dan een gehucht aan een karrenspoor, waar de eerste decennia van de twintigste eeuw zo'n 90 gezinnen woonden. 'De meeste mensen woonden in boerderijen mèn 'n strooien dak, dè bekant tot an de grond hing. Huiskes van 'n honderd of acht, negen. Schaopkôikes, meer was 't niet. Van die 90 gezinnen waren er 85 boer. D'r was ne smed, nen timmerman, nen bakker, mer de rest was zo ongeveer allemaal boer. Mèn twee koeikes. Dan waarde ge boer, as ge twee koeikes had', herinnert een van de dorpoudsten zich.³

Begin jaren zestig vindt in Heusden de schaalvergroting in de landbouw plaats. Melkvee-, pluimvee-, rundvee- en varkenshouderijen bloeien op. De tuinbouw profiteert van de toenemende investeringen. Tot het uitbreken van de varkenspest groeiden alle sectoren gestaag.

Hoewel deel uitmakend van de grote gemeente Asten, is de Heusdenaar altijd een 'echte turfsteker' gebleven. Hij is argwanend naar buitenstaanders toe, stug en gesloten. De eenheid en saamhorigheid in het dorp zijn groot. Zaken worden onderling geregeld, om hulp vragen bij grote buur Asten druist in tegen het trotste karakter van de Heusdenaren. Alles wat in het dorp tot stand is gebracht (van kerk tot sportaccomodaties) is het werk van de Heusdenaren zelf.

2.1 Heusden in de politiek: 'aan de achterste mem'⁴

Als kerkdorp van de gemeente Asten is Heusden in bestuurlijk opzicht altijd afhankelijk geweest van de besluiten die elders voor en vaak over de hoofden van de inwoners heen werden genomen. Het dorp was gedurende vele decennia te klein om druk uit te kunnen oefenen op de Astense gemeentepolitiek. Desondanks is de politieke belangstelling van Heusdenaren altijd vrij groot geweest. Het eerste Heusdense raadslid Hannes Koolen Mzn. (1848-1919) werd in 1891 gekozen. Hoewel na Koolen Heusden tot 1962 altijd een of twee gemeenteraadsleden voortbracht, konden zij niet veel bewerkstelligen. Heusden nam op politiek gebied jarenlang een achtergestelde positie

in. In het kerkdorp heerste dan ook lang het gevoel dat Heusden altijd en eeuwig ‘aan de achterste mem’ hing.

De kracht van Heusden lag in de politieke eenheid van het dorp: er was een Heusdense lijst waar iedereen op stemde. In 1962 kwam aan die situatie abrupt een einde toen Heusden met vier lijsten aan de verkiezingen deelnam, een lijst voor de ‘arbeiders’ en drie ‘enige en ware’ boerenlijsten. Tot 1982 – in dat jaar vond politiek-Heusden het niet meer nodig om met een aparte Heusdense lijst te komen - bepaalden onderlinge wrijvingen de politieke gesteldheid van het dorp.

Een belangrijk moment in de politieke emancipatie van Heusden vond plaats in 1986: het dorp leverde toen zijn eerste wethouder in een coalitie van CDA, Leefbaar Asten en de Progressieve Groepering Asten. Tussen 1989-1992 was de politieke invloed van Heusden op z’n absolute top toen de burgemeester van Asten op Heusden kwam wonen.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 blijkt definitief dat Heusden niet langer de politieke dwerg van weleer is. Het kerkdorp is politiek volwassen geworden. Voor het eerst worden vijf Heusdenaren in de gemeenteraad gekozen.

2.2 De politieke agenda

Het gevoel altijd ‘aan de achterste mem’ te hangen, strekte zich veel verder uit dan de politiek alleen. Nergens verliep de (sociale) woningbouw zo moeizaam als in Heusden. Het kerkdorp kreeg in de jaren vijftig een paar huurwoningen. Eind jaren zestig waarschuwde het Provinciaal Opbouw Orgaan in een studie dat het hoog tijd werd om Heusden ‘uit zijn isolement te halen’. Openbaar vervoer deed het dorp niet aan, een bibliotheek kende het niet, een gemeenschapshuis evenmin.⁵

Pas in 1981 besluit de gemeenteraad tot uitbreiding van Heusden, er mag een nieuwbouwwijk worden gebouwd. Geen overbodige luxe, want rond Heusden leven op dat moment nog tientallen mensen letterlijk in omgebouwde varkensstallen.⁶ Rond 1990 wordt de infrastructuur rond Heusden aangepakt. De doorgaande weg naar Asten krijgt fietspaden, het centrum trottoirs.

Maar er blijven problemen. Zo leidt de aanwijzing van de Groote Peel tot Nationaal Park begin jaren tachtig tot felle protesten van de boeren. Zij zien hun uitbreidingsmogelijkheden in rook op gaan. Ook de tuinbouw, sinds de jaren zestig een belangrijke economische poot in Heusden, loopt aan tegen de grenzen van de groei. Het lukt de gemeente niet om ruimte te creëren voor nieuwe bedrijven. De middenstand in Heusden schrompelt ineen. Het enige supermarktje sluit zijn deuren, een apotheek is er niet, een praktiserend huisarts evenmin. Aan die gebrekkige situatie is pas sinds kort een einde gekomen.

2.3 Kloof tussen burger en politiek

Verkiezingen in Heusden staan altijd garant voor een in landelijk opzicht roerige strijd. Ook in de aanloop naar de raadsverkiezingen van 1998 zijn kiezers meermalen bestookt met verkiezingspamfletten. En waar het ene actiecomité enthousiast een partijplakkaat aan een lantaarnpaal op de Meijelseweg spijkert, staan propagandisten van de andere lijst alweer klaar om hun poster erboven of eronder te hangen. Alleen al aan de Voorste Heusden en de Meijelseweg, de doorgaande weg naar Asten, hangen ruim veertig verkiezingsposters;⁷ soms wel drie aan één lantaarnpaal. “Het gebeurt dat er ‘s avonds wordt gebeld en dat mensen uit de buurt vragen: zullen we eens een paar posters gaan ophangen, want in die straat hangt nog niet zo veel”, zegt een van de Heusdense raadsleden.⁸ Ook het aantal raamposters is vergeleken met de andere onderzoeksgemeenten opvallend hoog in Heusden.⁹

Ties Berkvens (67), Heusdenaar en sinds 1970 onafgebroken raadslid voor achtereenvolgens de arbeiders (NVV), het CDA en Algemeen Belang: “Bij raadsverkiezingen leeft de gemeenschap op. Ik sta op de lijst van Algemeen Belang, twee huizen verder staan ze op de lijst van de VVD, aan het eind van de straat staat de familie op de lijst van de PvdA. Bij de komende verkiezingen staan ongeveer 25 Heusdenaren kandidaat op de verschillende kieslijsten. En dan is er natuurlijk nog een groep die niet in de raad wil, maar op de achtergrond wel graag een rol in het politieke besluitvormingsproces wil spelen. Die groep komt opeens tevoorschijn als de kieslijst van partijen moet worden samengesteld. Iedereen heeft daar een mening over, iedereen kent ook bijna iedereen in het dorp. De kieslijsten worden letterlijk afgewerkt bij de tap. Daar worden twee lijsten opgesteld en weer drie afgebroken. Dáár moet je bij zijn, dáár moet je vooraan staan. Het spel begint altijd rond Kerstmis en loopt door tot de eerste weken van januari - een paar weken voordat de kieslijsten definitief ingeleverd moeten worden. Het gaat bij de samenstelling van de kieslijsten niet om partijen, om het CDA, VVD of PvdA. Het gaat om bekenden in de gemeenschap. Ik durf écht te zeggen dat de kloof tussen burger en politiek in Heusden niet bestaat!”

A . Aarts, landbouwer (man): “Wat geweest is, komt nooit meer terug. Vroeger was het bij verkiezingen bijna oorlog in Heusden. De ene groep had z'n naam nog niet nat op de weg gekalkt of de andere partij stond al klaar om hun naam er overheen te verven. Nu is het allemaal wat rustiger, er hangen ook minder posters aan de ramen, mensen houden het meer voor zich, zeggen niet meer wat ze stemmen...”

P. Al, boer (man): “In het dorp kennen we elkaar. Als je mij vraagt, waar woont Ties Berkvens, dat leg ik je dat zo uit. Ik geef je ook nog een beschrijving van de man zelf: brillette, kalend voorhoofd, niet echt groot. Hij is geboren in Heusden en was getrouwd met een Heusdense. Zolang ik hem ken, zit hij al bij Algemeen Belang. En zo ken ik alle kandidaten, de een wat beter dan de ander, maar ik weet wie het zijn en wat ze doen.”

M. Wijnen, tuinbouwer (man): “Kloof tussen burger en politiek? Die is hier niet. Dat wil niet zeggen dat iedereen zo maar de politiek in kan. Als politicus moet je het dorp goed kennen; de bewoners kennen en zij moeten weten wie jij bent. Je moet geen rare dingen doen. Je moet je inzetten voor Heusden, het vertrouwen van de mensen verdienen en dat krijg je niet zo snel. Maar als mensen je eenmaal vertrouwen, dan is het ook altijd goed. Heel veel mensen die in de raad hebben gezeten, hebben ook in het besturen gezeten van bijvoorbeeld Unitas (gemeenschapshuis, pdg), de voetbal- of tennisclub, een buurtvereniging of in het koor of kerkbestuur. Zij hebben al een duidelijke rol in het dorp gespeeld.”

T. Berkvens: “Als ik bij de lijstsamenstelling zeg: zet mij maar onderaan, ik zit al 28 jaar in de raad, ik hoef er niet meer in, dan wordt er geroepen: dat bepalen wij wel... Zo gaat dat hier in Heusden. In Asten niet, daar gaat het heel anders. Daar zit een ander slag mensen. Als de import begint mee te spelen, dan gaat het mis. Met import bedoel ik de mensen die van buiten de stadsgrenzen komen. Waarom het dan misgaat? Die mensen zijn vaak niet op de hoogte van de samenhang die er toch altijd binnen een gemeenschap is. Dan krijg je meningsverschillen. De Astenaar zal het dan verliezen. De import is nu eenmaal rapper van tong.”

2.4 Belang van de politiek

In de gemeenteraad zitten is een ding, de belangen van de inwoners behartigen is een ander. De Heusdense kiezers verwachten van hun volksvertegenwoordigers, dat ze vooral oog hebben voor

de Heusdense belangen. Dat maakt het werk voor de plaatselijke raadsleden niet altijd even gemakkelijk en naar de kiezers toe niet altijd even begrijpelijk. Uit de interviews die aan de vooravond van de verkiezingen met bewoners zijn gehouden, blijkt dat vooral het optreden van de landelijke politiek bij de bestrijding van de varkenspest het imago van de politiek veel schade heeft berokkend. Een redelijke groep bewoners voelt zich door de nationale politiek in de steek gelaten. “Alsof we geen mensen waren, maar dingen, waarmee je kan doen wat je wil.” / “Naar onze mening is nooit gevraagd.” / Waarom zijn ze niet eens komen kijken, om te zien wat voor een ellende er heerste? Stallen van 150 duizend gulden werden plotseling geruimd. Hoe families zich verder moesten redden, werd niet gezegd.”

Met al hun frustraties wendden veel Heusdenaren zich tot lokale politici voor raad en advies. “Avondenlang heb ik huilende mensen thuis gehad, die niet meer wisten hoe ze verder moesten. Die mensen zoeken steun en dan gaan ze niet naar iemand uit Den Haag, maar bellen aan bij de plaatselijke kandidaten. Niet alleen bij mij, maar ook bij de andere raadsleden.”

Veel geïnterviewden geven ook aan lokale politiek ‘belangrijk’ of ‘belangrijker’ te vinden dan landelijke politiek. Van de negen stembureaus die de gemeente Asten kent, heeft het stembureau in Heusden (tevens het grootste stembureau) altijd de hoogste opkomstpercentages. Het opkomstpercentage bij de Tweede-Kamerverkiezingen op 3 mei 1994 lag in Heusden op 84,7 procent; iets lager dan bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1989 (86,9 procent). De opkomstpercentages van de gemeenteraadsverkiezingen liggen altijd iets lager en schommelen rond de tachtig procent. Bij de laatste verkiezingen voor het Europese Parlement was het opkomstpercentage 40,6 procent.

Berkvens: “Ik heb altijd het idee dat men zich vereenzelvigd met de politiek die een gemeente voert en door de raadsleden wordt vorm gegeven. Wanneer er bepaalde onderwerpen op agrarisch gebied op de rol komen te staan, dan zoek ik als raadslid contact met mensen en vraag ze naar hun mening. Of ik organiseer, soms samen met andere raadsleden, in het plaatselijke café een bijeenkomst. De oogst is dan niet zo groot, maar je krijgt altijd wel aanwijzingen mee. De betrokkenheid van mensen bij raadswerk is heel groot. Het gebeurt ook wel regelmatig dat ‘s avonds de bel gaat en dat iemand voor de deur staat die advies vraagt, omdat hij een brief wil sturen aan het college van burgemeester en wethouders. Of informatie wil hebben over de plannen van de gemeente over het buitengebied.”¹⁰

Maar de Heusdenaar ziet de politiek ook als een middel om een persoonlijk doel te bereiken. “De politiek kan je gebruiken om bepaalde belangen boven tafel te krijgen, en dan vooral jouw belangen.”¹¹ Een voorbeeld uit het afgelopen jaar zijn de pachtgronden. De gemeente Asten heeft het idee geopperd om een deel van de door haar uitgegeven pachtgronden te verkopen om de gemeentekas te spekken. Daarmee komen stukken land vrij in het buitengebied, die vooral voor tuinders (maar ook voor varkens- en pluimveehouders) interessant zijn. De ruimte rond Asten is schaars. Jonge ondernemers lopen letterlijk aan tegen de grenzen van de groei. “En als dan die discussie over de pachtgronden ontstaat, dán worden er lieden wakker. Die weten dat de verkoop via de politiek loopt. Een agrariër die bijvoorbeeld twintig hectare grond pacht, heeft er belang bij dat tegen zo’n gunstig mogelijke prijs over te kopen. Die zal dus contact opnemen met de Heusdense vertegenwoordiger in de commissie grondzaken om op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen en bovendien om te kijken of hij wat invloed uit kan oefenen.”¹²

Het besef dat de politiek enorme invloed heeft op de directe leefomgeving, maar bovendien ook het besef dat je als burger invloed kan uitoefenen op de politiek houdt de Heusdenaren betrokken bij de politiek, ook de jongeren. “Er zijn nogal wat jongeren die politiek actief zijn. Alleen zie je dit jaar dat alle jongeren die te maken hebben met de varkenshouderij, zich terugtrekken. Zij zijn niet bereid om op een lijst te gaan staan, omdat het hun zou kunnen schaden. Zij worden dan toch

vereenzelvigd met de politiek, dezelfde politiek die verantwoordelijk is voor de verschrikkelijke ramp met de varkenspest.”¹³

“Ik hoor wel eens over de ongeïnteresseerdheid van de jeugd in politiek, maar dat is hier niet zo. Er komt veel jeugd stemmen, die betrokkenheid bij de politiek is hen van jongs af aan bijgebracht.”¹⁴ “Stemmen doen ze wel. Hoe komt dat? Dat komt voort uit de sociale contacten die jongeren hebben. Je hebt hier de voetbal-, tennis- en korfbalclub. Daar zitten jongeren bij elkaar, die beïnvloeden elkaar: waar ga je op stemmen, waarom ga je niet stemmen, je moet op die man of vrouw stemmen...”¹⁵ “Het werkt niet zo dat pa zegt: je moet op die man van het CDA stemmen, die tijd is ook hier voorbij. Maar men kent alle lijsten, men kent de personen die erop staan en de aandachtsvelden, waar ze voor staan. Mensen hebben echt het gevoel dat de politiek iets voor hen doet.”¹⁶ “Je hoort wel eens zeggen: waarom zou ik stemmen, ze luisteren toch niet naar me. Veel jongeren maken die opmerking ook, maar toch vindt dan beïnvloeding van elkaar plaats. Dat gebeurt niet door stukken in de krant of via specials op tv, maar wel door persoonlijke beïnvloeding. Sterk sociaal contact. En mensen gaan ook stemmen als ze in de puree zitten...”¹⁷ “Er zijn jongens die een grote mond tegen je opzetten: jullie doen dit verkeerd en dat is niet goed. Jongens die weinig van politiek moeten hebben, maar die wel twee maanden later op de stoep staan. Want hij is een meisje tegengekomen, ze willen trouwen en moeten dan een huis hebben. Dan is opeens hun houding veranderd en is de vraag hoe kom ik aan een huis?”¹⁸

2.5 Raadsverkiezingen in de gemeente Asten

Waar in de andere gemeente Heerenveen, Hoorn en Dordrecht gekozen is voor wijken met een vrij homogene samenstelling, is het beeld van de gemeente Asten diverser. Een groot, krachtig en kloppend centrum vol economische bedrijvigheid, florerende middenstand met allerlei voorzieningen (Asten) wordt omringd door kleine, welvarende kernen (Heusden en Ommel) met een grotendeels agrarische beroepsbevolking, die is aangewezen op voorzieningen elders.

Tussen Heusden en Ommel zijn duidelijke parallellen te trekken. Voor beide dorpen geldt dat de leefbaarheid en stabiliteit op langere termijn nog lang niet is veiliggesteld en dat daarom waakzaamheid geboden blijft.

Groot probleem voor beide dorpen is dat de woningbouwplannen maar heel langzaam worden ingevuld, omdat van hogerhand op woningaantallen wordt gekort. In Heusden mogen per jaar slechts vijf nieuwe woningen worden gebouwd, waarvan er minstens twee seniorenwoningen moeten zijn. Ommel mag naar boven afgerond drie woningen per jaar bouwen. Die aantallen zijn te klein om alle jongeren die in Heusden en Ommel een gezin willen stichten onderdak te verschaffen. Jongeren nemen daarom de wijk naar steden als Asten, Helmond en Eindhoven.

Een andere overeenkomst tussen Heusden en Ommel is de zelfredzaamheid van de bevolking. Bijna alle voorzieningen in de twee gehuchten - sportvelden, accommodaties rond de sportvelden, gemeenschapshuis, kerk, dorpsplein, het verenigingsleven - zijn door de dorpingen zelf tot stand gebracht, veelal zonder subsidie. Inwoners voelen zich sterk betrokken bij ‘het algemene belang’ van het dorp, iets dat in Asten veel minder ontwikkeld is. “Er heerst in Heusden en Ommel letterlijk een gemeenschapszin. Mensen vinden het fijn om bij elkaar te wonen, met elkaar dingen van de grond te krijgen. Moet er de lichtinstallatie van de voetbalvereniging aangelegd worden, dan komen een tiental mensen op hun vrije zaterdag bij elkaar om dat te doen. Binnen een half uur ligt de kabel in de grond en voor je het weet staat de lichtinstallatie.

Naar de gemeente wordt niet eens gekeken. Dat is in Asten anders. Daar gaan ze eerst wekenlang praten over subsidies, en als die er niet komt, dan zijn mensen te beduvelnd om zelf actie te ondernemen.”¹⁹ “Er is ook veel import in Asten, mensen van buiten. Die hebben geen binding met de stad, maar altijd wel een grote mond. Je haalt ze er zo uit. Waar een Astense rustig voorbijgaat, daar staat ‘zij van buiten’ al commentaar te geven.”²⁰

2.6 Politieke strijd

In het ongeveer achthonderdvijftig zielen tellende dorpje Ommel zijn volgens buitenstaanders de gemeenteraadsverkiezingen de laatste jaren nog nooit zo spannend geweest. Waar in voorafgaande jaren altijd een Ommelse kandidaat op een verkiesbare plaats op de lijst stond, zijn dat er nu twee. De een bij het CDA, de ander bij de lokale partij Algemeen Belang. De CDA'er is waterbouwkundige, de Algemeen Belanger voorzitter van de plaatselijke voetbalvereniging. De CDA'er kan bogen op de steun van Janus Leenders, de 'burgemeester van Ommel' met een grote reputatie omdat hij met veel succes de afgelopen 16 jaar de Ommelse belangen in de Astense raad heeft verdedigd. De voetbalvoorzitter heeft zich populair gemaakt door de accommodatie van het sportpark te moderniseren. De CDA'er is rustig en bescheiden, de voetbalvoorzitter energiek en rap van tong. De CDA'er kan bogen op politieke ervaring, de voetbalvoorzitter niet. Een tweestrijd die op voorhand garant lijkt te staan voor heftige politieke strijd. Tekenend is het grote aantal posters op lantaarnpalen (VVD, 28 posters; Algemeen Belang, 21; CDA, 19; PvdA/PGA, 19; GroenLinks, 5; Leefbaar Asten, 4; D66, 2) en raamposters (CDA, 9; Algemeen Belang, 6 en PvdA/PGA, 3). Tijdens een rondgang in het dorp blijkt weinig van politieke strijd:

(man, 63) "Wie denkt dat de politiek erg leeft in Ommel heeft het mis. Politiek is wel een onderwerp van gesprek nu de verkiezingen naderen, maar voor veel mensen staat al vast op wie ze stemmen. Deze dagen is het vliegenvangen voor politieke partijen."

(man, 67) "Tuurlijk speelt het een rol dat er nu twee Ommelse kandidaten zijn die in de Astense raad kunnen komen. Maar er zullen heel veel mensen zijn, die zich daar niet door zullen laten leiden. De een is voorzitter van de voetbalvereniging. Hij staat toch bekend als brulboei, zegt veel, maar heeft alleen maar oog voor zijn eigen zaken. Iedereen in het dorp weet dat hij zijn boerderij heeft gebouwd zonder dat hij daarvoor de benodigde vergunningen had. Hij is gewoon begonnen. Dat soort fratsen wordt door veel mensen niet gewaardeerd. Waar hij komt, ontstaan problemen, zo lijkt het vaak. Veel mensen zullen daarom op iemand anders stemmen."

(man, 46) "Er spelen twee zaken tijdens de verkiezingen. Er moeten in Ommel meer huizen komen en de privatisering van de sportaccommodaties. De kandidaat die op de lijst van Algemeen Belang staat, heeft een stuurgroep opgericht voor de leefbaarheid van kleine kernen. Maar eigenlijk hebben alle partijen dezelfde standpunten."

(vrouw, 45) "Van de politiek merk je maar heel weinig. Je hoort nooit iets."

(vrouw, 28) "Het is leuk dat Ommel nu twee kandidaten heeft..."

(vrouw, 21) "Ik praat nooit met mensen over politiek. Je hoort ook maar heel weinig mensen daar openlijk over praten. De meeste mensen weten toch wel wat ze gaan stemmen. De enige die over politiek discussiëren, zijn de zes stamgasten in de kroeg aan het plein."

(vrouw, 39) "Er zijn heel veel straten en lantaarnpalen waar je de poster van partijen ziet hangen. Maar je moet niet denken, dat in Ommel daarom zoveel over problemen wordt gesproken. Er is een kleine groep die heel erg actief is. Ik vind dat allemaal een beetje overdreven. Je hoort anders nooit wat van die lui. En nu de verkiezingen komen, komen ze tevoorschijn. Dat is vreemd. Ik ga alleen stemmen, als ik precies weet wat een partij wil."

(man, 58) “Janus (Leenders, pdg) heeft jarenlang voor ons in de raad gezeten. Dat was een goeie, die deed ook wat voor de buurt. Hij heeft er laatst nog voor gezorgd dat het gemeenschapshuis een nieuw dak kreeg. Dan trommelt hij een paar mensen op en voor je het weet is het gebeurd. Janus was ook heel lang secretaris van de Noord-Brabantse christelijke boerenbond (NCB). Hij was ook jarenlang voorzitter van Sancta Maria (plaatselijke fanfare, pdg). Als iemand te vertrouwen is, is het Janus wel. Hij doet nu niet meer mee, maar heeft wel een andere kandidaat naar voren geschoven. Dat doet-ie dan niet zomaar, maar belegt eerst een bijeenkomst in het gemeenschapshuis om te vragen wie de beste kandidaat voor Ommel zou zijn. Zo hoort dat hier...”

Veel ondervraagden in de gemeente Asten klagen over het gebrek aan herkenbaarheid van politieke partijen. Er zijn nauwelijks punten waar de grote partijen van elkaar verschillen. Alleen nieuwkomer GroenLinks toont er bovendien met het plan om het centrum ‘autovrij’ te maken, wat vooral tot negatieve reacties leidt. Ook binnen de Astense politiek is er kritiek op het vlakke imago van partijen. “Mensen hebben niet helemaal ongelijk als ze zeggen, dat de programma’s op elkaar lijken. De programma’s zijn allemaal geënt op landelijke trends, de verschillen blijken niet zo groot te zijn. De folder van Algemeen Belang zou ook heel goed in Hoorn kunnen werken, want de belangen ontlopen elkaar tegenwoordig niet meer zo veel. De vraag is hoe gaan raadsleden met de belangen om? Als ik de burgemeester nodig heb, dan bel ik haar op. Wil zij iets van mij weten, dan belt ze mij. In andere steden als Dordrecht en Hoorn zal die afstand misschien wat groter zijn.”²¹

2.7 Belang van de gemeentepolitiek

Een steekproef onder circa vijftig personen bij de plaatselijke supermarkt van Asten maakt duidelijk dat Asten weinig verschilt met steden als Dordrecht, Heerenveen en Hoorn. Veel mensen zeggen politiek wel belangrijk te vinden, maar steeds minder interesse te hebben in de politiek. Maar weinig mensen kunnen meer dan drie raadsleden noemen. Wel kan vrijwel iedereen de politieke partijen noemen die aan de verkiezingen meedoen. Veel mensen zeggen ook heel weinig van de gemeentepolitiek te merken. Wat ze ervan horen, leest men in de regionale krant of in huis-aan-huisbladen. Geen van de ondervraagden is naar de politieke markt geweest in het stadhuis. Een meerderheid wist wel van de bijeenkomst, maar ziet het nut van zo’n dag niet in. Ook was niemand van de geïnterviewden naar de bijeenkomst geweest die door het Eindhovens Dagblad is georganiseerd. Een grote meerderheid van de ondervraagden voelt zich overvallen door de vragen over de gemeentepolitiek en zegt meer te weten van Haagse zaken. Als het gaat om voorbeelden uit de landelijke politiek, dan wordt opmerkelijk vaak de rel tussen minister Sorgdrager van Justitie en super-procureur-generaal Docters van Leeuwen genoemd, en de gouden handdruk van Van Randwijk. Een duidelijk verschil tussen Asten en kerkdorpen Heusden en Ommel is dat in Asten er veel minder over de politici als persoon wordt gepraat. Een grote minderheid zegt de meeste raadsleden op straat te kunnen herkennen, een hele kleine meerderheid zegt bij drie raadsleden zijn of haar gezicht te kunnen beschrijven. Bij een overgrote meerderheid wordt thuis bijna nooit over gemeentepolitiek gepraat.

2.8 Stemgedrag

Opvallend is dat in Heusden en Ommel het aantal zwevende kiezers veel kleiner lijkt dan in Asten, Hoorn, Heerenveen en Dordrecht. Een reden daarvoor kan zijn dat in beide dorpen burger en politici veel dichterbij elkaar staan. Waar in de andere onderzoeksgebieden kiezers hun stem

mede laten bepalen door de aanspraak die een partij kan maken op de macht (niet alleen het aantal zetels, maar ook de daadkracht van een partij – of zij in het college van burgemeester en wethouders heeft gezeten) - en de ideologische positie die een partij inneemt, stemmen Heusdenaren en Ommelnaren veel meer op de persoon.

“Hij en ik hebben jarenlang samengewerkt.” / “Hij heeft mij aan een huis geholpen.” / “Hij is geboren in Heusden en getrouwd geweest met een Heusdense...” / “Hij heeft ervoor gezorgd dat het gemeenschapshuis is opgeknapt.” / “Hij komt zelf uit een boerenfamilie, hij weet wat wij varkensboeren nodig hebben.” “Hij zit nu al meer dan twintig jaar in de raad. Ik stem altijd op hem.”

Bijna een kwart van de ondervraagden bij de Astense supermarkt weet nog niet of ze de gang naar de stembus zullen maken. Veel mensen willen eerst meer weten over de standpunten van de politieke partijen.

G. Janssen, Asten en ambtenaar, (39, man): “Ik ben jarenlang lid geweest van een politieke partij. Niet omdat ik geïnteresseerd was in het politieke spel. Ik vind dat je politiek moet terugzien in de praktijk, op straat en in de wijk. Partijen moeten een visie hebben. Als ambtenaar zit je dichtbij de politiek, ik zie wat er geklungeld wordt. Ik zie dat mensen de dupe worden van allerlei rare procedures waar ze doorheen moeten, maar niets van begrijpen. De durf is weg uit de politiek. Geen partij durft te zeggen hoe zij de toekomst ziet. Hoe gaan we de zware criminaliteit aanpakken? Hoe betrekken we jongeren meer bij de politiek? Hoe gaan we in de toekomst om met het milieu? Je ziet hoe we de wereld achteruit helpen, maar wie doet er wat? Of ik een bepaald politiek cynisme heb opgebouwd? Ja, zo kan je het wel zeggen. Je zou zeggen dat juist de gemeentepolitiek mensen zou moeten interesseren. Het gaat hen immers direct aan. Zo werkt het niet. Het gaat veel mensen op dit moment heel erg goed. Waarom zou je je dan drukmaken over een boompje extra in de wijk? Ik zal nog heel wat informatie moeten doorkijken, voordat ik een beslissing neem of ik überhaupt ga stemmen.”

F. Konings, Asten, huisvrouw (32): “Ik weet er eigenlijk te weinig van af. Ik moet de partijprogramma’s eens door gaan lezen.”

J. Bakens, Asten, gepensioneerd (69, man): “Ik stem eigenlijk altijd dezelfde partij, maar mijn vrouw zei vanochtend dat we eens wat anders zouden moeten stemmen. Dus daar gaan we samen nog even over praten. En misschien dat er in de krant nog wat staat.”

M. van der Wetering, Asten, onderwijzer (51, man): “Mijn zoon gaat deze keer voor het eerst stemmen. Hij stemt op de partij die voor het aanleggen van een vissteiger is. Ik moet eerlijk zeggen dat ik niet eens wist dat de partijen daarover ook iets in hun verkiezingsprogramma’s hebben staan. Ik vind dat eigenlijk wel mooi, dat je je stem laat afhangen van iets dat na aan je hart ligt. Je mag het als ouder misschien niet zeggen, maar ik begin politiek onverschillig te worden. De rode haren zijn eraf.”

J. Driessen, Asten, koerier (25, man): “Het zijn allemaal schijnkakkers, ze roepen veel, maar doen nooit iets. Aan de jeugd denken ze niet. Wat kunnen wij ‘s avonds nu in Asten doen, naar de videotheek. Een beetje rondhangen bij de snackbar. En nu de verkiezingen komen, hoor ik opeens dat ze misschien meer gaan doen om de jongeren het naar hun zin te maken. Je denkt toch niet dat ik daar in trap. Als ik een goede bui heb, ga ik misschien stemmen.”

K. Berkmortel, Asten, bedrijfsadviseur (54, man): “Bij de vorige raadsverkiezingen heb ik niet gestemd. Ik stem eigenlijk alleen bij nationale verkiezingen. Het hangt er ook een beetje van af of ik het die dag druk heb...”

M. Mutsers, Asten, oma (73): “Het is een pot nat. Ik weet het niet, maar stemmen is een democratisch recht waar we hard voor gevochten hebben. Iedereen zou eigenlijk moeten stemmen.”

2.9 Lokale partijen

Lokale partijen doen het goed in de gemeente Asten. Veel mensen zeggen op een lokale partij te stemmen, omdat die partijen beter kunnen inschatten wat er onder de bevolking leeft en waar behoefte aan bestaat. Ook hier is er weer verschil tussen Asten en de kerkdorpen Heusden en Ommel. “Er speelt zich hier in Heusden meer lokale politiek af, dan landelijke politiek. Want ook de mensen die voor de landelijke partijen op een lijst staan, zijn bekenden in het dorp...”²²

De kerk (het geloof) speelt bij het bepalen van de stem geen enkele rol. “Je zou verwachten dat het CDA de grootste partij is in Heusden. Dat is niet zo. De bevolking maakt geen verbinding tussen religie en politiek. Onze lijst (Algemeen Belang, pdg) staat vol met katholieken, dat is bij de VVD ook zo. Waarom er dan een aparte CDA-lijst is? Dat is omdat een aantal mensen zegt, die lui van Algemeen Belang kunnen me wat... De eerste keer dat er een lokale CDA-partij was, dachten de initiatiefnemers dat ze konden profiteren van de naam CDA. Er is toen nog een felle strijd geweest, wie nu eigenlijk de naam CDA mocht gebruiken en wie niet.”²³

Een grote meerderheid van de ondervraagden zegt het heel belangrijk te vinden om te gaan stemmen. Voor velen is het een ‘democratisch recht’ waarvan je altijd gebruik moet maken. Wie niet stemt, moet na de verkiezingen niet gaan klagen dat hij het oneens is met het beleid. “Je moet je stem laten horen. Het is een van de weinige momenten dat jouw stem er echt toe doet.”

Veel mensen zeggen bij de gemeenteraads- en de Tweede-Kamerverkiezingen op dezelfde partij te stemmen. Voor hen is de ideologische lading van de partij belangrijker dan de lokale items die een partij aandraagt. Toch laat een deel zich wel degelijk leiden door lokale onderwerpen.

S. van Eijk, Ommel, huisvrouw: “Ik ga niet op een partij stemmen die auto’s in het centrum van Asten willen verbieden. Ik wil gewoon met mijn auto boodschappen kunnen blijven doen.”

A. van Lierop, Ommel, huisvrouw: “GroenLinks, dat zijn een paar actievelingen, die grijpen één onderwerp aan. Zij willen het centrum autovrij maken en aan de rand van de stad parkeerplekken en een aantal nieuwe winkels bouwen. Ik ga geen GroenLinks stemmen. Ik wil gewoon mijn auto ergens kwijt kunnen als ik boodschappen ga doen in Asten. Kan dat niet, dan rijd ik door naar Deurne, Venlo of Helmond. Er zijn heel veel mensen die daar net zo over denken. Je zit hier verstoken van al het openbaar vervoer. Dat betekent dat auto’s altijd de kern van de stad in komen rijden, ook als het gaat om een snel bezoekje aan het postkantoor of een paar winkels. Je kan niet zeggen: de kern moet autovrij en de auto’s moet verdwijnen naar de rand van de stad. Dat kan je misschien in Amsterdam of Rotterdam doen en dan een busverbinding maken, maar voor die anderhalve auto die hier komt...? GroenLinks is een nieuwe partij. Je ziet dat die mensen Den Haag napraten en dat past hier niet!”

“Politiek is niet meer wat het was”

“Eigenlijk mijn eerste werk in de politiek, nu zo'n twintig jaar geleden, was het verschuiven van het sportpark van Ommel. Alles was al gepland, maar er bestond de wens voor meer ruimte, zodat er ook een tweede voetbalveld kon komen. Ik ben toen op stap gegaan om drie achtertuinen te kopen. Tenminste om een begin te maken, ik zou de prijsvereenkomst doen en de gemeente zou het uiteindelijk allemaal netjes formeel afhandelen. Dat was eigenlijk het interessante om toen nog raadslid te zijn. Je kreeg meer vertrouwen en mensen waren volgzamer dan nu. Ik ging gewoon de drie bewoners van de achtertuinen af en binnen de kortste keren was het geregeld. Dat hoef je nu niet meer te proberen! Nu denken ze dat je ze een poot wil uitdraaien als je bij ze op de stoep staat. En vanuit Asten wordt het ook niet meer geaccepteerd. Vroeger loste je als raadslid de problemen zelf op, de gemeente was er om alles formeel netjes af te handelen. Je nam contact op met een boer en vertelde dat de gemeente een stuk land wilde kopen om een weg aan te leggen. Je moest het vertrouwen van mensen hebben, maar meestal werd de koopakte snel getekend.

Dat is in de loop der jaren steeds moeilijker geworden. Mensen worden mondiger, egoïstischer, de gemeente doet het altijd allemaal verkeerd. Dat zijn dingen die de laatste jaren ook in Ommel steeds sterker naar boven komen. Dat komt ook doordat er steeds meer importmensen (mensen van buiten de streek) in Ommel komen wonen. We hebben een leraar meegemaakt die dacht de hele maatschappij te kunnen vernieuwen, maar na enkele weken is hem bijgebracht dat hij maar beter thuis kon blijven.

Het gemeenschapshuis is vier keer verbouwd. Het had geen podium en er zaten twee kleedlokalen in voor de voetbal. Met veilingkistjes en balken hebben we de eerste keer een podium gemaakt. Dat ging allemaal met vrijwilligers, want geld was er niet. Drie jaar geleden hebben we het dak eraf gehaald. Ik heb toen twee timmermannen geronseld. Een van de twee viel een paar dagen voor de bebouwing af. Maar we hadden twee vaklui nodig. Toen ben ik naar iemand toe gegaan waar ik nog nooit binnen was geweest. “Ik zit met een probleempje voor de gemeenschap”, zei ik.

“Wat is het, Janus?” Ik heb het hele verhaal over het dak verteld. Ja, zegt-ie, ik heb eigenlijk een afspraak. Maar hij was er vrijdagavond! Uiteindelijk had ik dertien mensen gevonden, hoofdzakelijk van de fanfare en twee van de toneelclub. En er kwamen er steeds meer die mee wilde doen. Een aannemer stelde belangeloos een kraan beschikbaar. In twee zaterdagen en twee vrijdagen was het klaar. Allemaal vrijwilligers...

Als je Ommel vergelijkt met Heusden dan zie je veel overeenkomsten. Daar hebben mensen zelfs financieel acties gehouden voor de kerk. Er zijn altijd mensen tot handen spandiensten bereid. In Asten zit Jong Nederland. Door toedoen van de gemeente die geld beschikbaar stelt, zie je dat het vrijwilligerswerk daar veel later op gang komt. Ze hebben een groot gemeenschapshuis, maar dat moet zonodig door een professioneel bestuur met échte managers gerund worden. Ik heb altijd gezegd: jullie kunnen professioneel vergaderen en lullen waar je u tegen zegt, maar 's morgens vroeg is er niemand in Asten meer mee bezig. Bij ons is het altijd zo: als je 's morgens vergaderd hebt, dan pak je de auto om met mensen te praten hoe het verder moet. Het vakantiewerk in Asten is al een paar jaar niet doorgegaan omdat er geen mensen voor gevonden konden worden die de leiding op zich willen nemen. Dat komt omdat mensen individualistischer worden, er komen meer tweeverdieners, die zijn bezig hoe ze hun eigen vakanties moeten voorbereiden. Mensen zijn minder bereid hun vrije tijd in zaken voor de gemeenschap te steken. De bereidheid om je vrijwillig in te zetten voor bestuursfuncties wordt in Asten steeds minder.

Ommel begint te vergrijzen. De meeste mensen zijn hier CDA-gezind, maar stemmen net zo makkelijk Algemeen Belang. Het zijn toch ook allemaal katholieken. Die landelijke partijen die zich met de gemeentepolitiek bemoeien, het had voor mij niet hoeven. Of je nou hartstikke links, rechts of midden bent, wonen, sporten en werken moeten we allemaal in onze eigen gemeenschap. De komst van de landelijke politieke partijen nu ongeveer tien jaar geleden, was een manier om meer stemmen te trekken, een stokpaardje. Van Progressief Asten werd opeens PvdA gemaakt. Waarom?

Besturen is niet meer wat het tien, vijftien jaar geleden was. Toen leefden mensen nog mee met een gemeenschap, ze waren bereid bepaalde offers te brengen, hun land te verkopen, omdat dat beter was voor het dorp. Mensen worden steeds mondiger, ze worden op allerlei fronten gestimuleerd, de eigen ik is belangrijk, mensen gaan meer op zichzelf leven. Ze moeten drie keer per jaar op vakantie, anders voelen ze zich niet goed. Het is nu ieder voor zich. Dat vertaalt zich ook door in de politiek. Als jij er niets

van merkt, dan interesseert je het ook niet. Je onderneemt geen actie als jij er niet beter van wordt. En ook de gemeente kan niet meer zo makkelijk ergens medewerking aan verlenen. Je hebt nu de Wet bestuursrecht. Als die twintig geleden had bestaan, had Ommel nooit een tweede sportveld gekregen.”

Janus Leenders (‘Burgemeester van Ommel’)

Noten

1. Dit hoofdstuk is gebaseerd op uitgebreide interviews met Ties Berkvens (Heusden) en Janus Leenders (Ommel), en op het boek van journalist Piet Sniijders, *Te Heusden bij het moer* (Heusden 1996).
Ties Berkvens (67), geboren in Heusden, werd in 1970 voor de eerste keer in de Astense gemeenteraad gekozen. Inmiddels zit hij al achtentwintig jaar onafgebroken in de raad, de laatste twintig jaar voor de lokale partij Algemeen Belang. Voor die partij is hij woordvoerder milieuzaken en welzijn. Hij was in de loop der jaren bestuurslid van gemeenschapshuis Unitas, Wit-Gele Kruis Asten, kerkbestuur St. Antoniusparochie, Waterschap De Aa, hoofdbestuur Streekraad gewest Helmond, Jeugdbelangen Heusden en het Maatschappelijk Werk. In die laatste functie heeft hij mede de basis gelegd voor de oprichting van de Stichting Opbouwwerk Asten (STOA).
Janus Leenders (64), geboren in Asten, woont al bijna zijn hele leven in Ommel. Hij vertegenwoordigde bijna twintig jaar lang de Ommelse belangen in de Astense gemeenteraad. Zijn bijnaam is 'de Ommelse burgemeester'. Hij was 24 jaar secretaris van de Noord-Brabantse christelijke boerenbond (NCB), hoofdbestuurlid van de CHV Veghel en voorzitter van de CAV. Leenders speelde een actieve rol bij diverse Ommelse verenigingen zoals de plaatselijke fanfare Sancta Maria.
2. Sniijders, *Te Heusden bij het moer*, 13.
3. Interview Frans Vlemmix, in: Sniijders, *Te Heusden*, 22.
4. Zie Sniijders, *Te Heusden*, 195 e.v.
5. Het gemeenschapshuis Unitas werd op 11 oktober 1969 geopend.
6. Interview Ties Berkvens.
7. Verkiezingsposters per partij in Heusden (posters hangend aan de Meijelseweg en Voorste Heusden): PvdA/PGA – 43 (11); VVD – 40 (18); CDA – 27 (7); D66 – 14 (3); Leefbaar Asten – 10 (2); Algemeen Belang – 10 (2); en Groen Links – 1 (1).
8. Interview Ties Berkvens.
9. Raamposter per partij in Heusden: CDA (9); Algemeen Belang (8); VVD (7); PvdA/PGA (2); en GroenLinks (2).
10. Interview Ties Berkvens.
11. Interview met M. van Heugten (huisvrouw).
12. Interview Ties Berkvens.
13. Ibidem.
14. Interview met A. Aarts.
15. Interview met M. Wijnen.
16. Interview M. van Heugten.
17. Interview Ties Berkvens.
18. Ibidem.
19. Ibid.
20. Interview met Janus Leenders.
21. Interview Ties Berkvens.
22. Ibidem.
23. Ibid.

3 Pronk in hoofdrol op pyjama-party¹

Toen Ria Versluis vier jaar geleden enkele politici uitnodigde om bij haar thuis de nacht door te brengen, kon ze niet vermoeden dat ze daarmee een ware revolutie ontketende in de Dordtse woonwijk Wielwijk. Jan Pronk, de toenmalige minister van Ontwikkelingssamenwerking (PvdA) en GroenLinks-Kamerlid Paul Rosenmüller namen haar uitnodiging aan en verschenen met pyjama in de hand bij het huis van Versluis, dat letterlijk op luttele meters afstand is gebouwd van een van de drukste snelwegen van Nederland, rijksweg A 16. Voor Ria – en met haar enkele tientallen andere inwoners van Wielwijk – was de enorme geluidsoverlast van langsdenderend verkeer reden om de Haagse politici te inviteren.

Pronk kwam bovendien niet zonder lege handen. Hij kon namens collega-minister Alders van Milieu mededelen dat de twaalf miljoen die nodig was voor de bouw van een geluidsscherm er nu wel zou komen, na drie keer uitstel. Na een nachtje buitengewoon onrustig slapen, vertelde Pronk aan de massaal toegestroomde pers over de herrie- nachtmerrie: “.. een dreun die vanaf half vijf aanzwelt. De decibelnormen worden hier duidelijk overschreden.”

De ludieke actie plaatste de Dordtse Wielwijk voor heel even bovenaan de politieke agenda. Op zaterdag 6 september 1997 werd het 1009,89 meter lange geluidsscherm in gebruik genomen. De overlast voor de huizen aan de Admiraal de Ruyterweg, pal langs de A 16, daalde van ongeveer 78 naar 55 decibel.

Van Wielwijk kan veel gezegd worden. De wijk komt regelmatig negatief in het nieuws. Drugsoverlast, criminaliteit, vandalisme, onveiligheid. Ze hebben de wijk een slechte naam gegeven. De Zeehavenbuurt is berucht.² “Eigenlijk zou ik het niet moeten zeggen”, glimlacht Gijs Boogaard. Hij woont ten slotte al ruim dertig jaar in de wijk, hij is er actief in de buurtvereniging; in het buurtwerk; in het huurders- en vrijwilligersoverleg; in het wijkbeheer en waar al niet meer. Het is dat hij helemaal verknocht is aan zijn ‘wijkie’, want anders...”Had ik centen om een huis te kopen, waarom zou ik dan in Wielwijk gaan wonen?”

Zo veel uitstraling heeft de wijk niet meer. Vroeger was dat anders. Wielwijk is gebouwd in de jaren vijftig en zestig. Ze was bedoeld voor opvang van de armentierige behuisden in de binnenstad. Wielwijk kenmerkte zich door veel licht, lucht en ruimte. Grote groenstroken tussen de huizen. De wijk zat goed in de voorzieningen: diverse scholen en een zeer goed winkelcentrum. Het was een wijk waar de betere (geschoolde) arbeiders, lagere ambtenaren en een enkele verdwaalde ‘hogere klanten’ woonden. Niet iedereen durfde er te wonen, want woonde je in Wielwijk dan woonde je op stand. Flats stuurden nieuwe bewoners eerst langs een ballotagecommissie. “Je doopceel werd gelicht, je moest een bewijs van goed gedrag meenemen.”³ De problemen voor de modelwijk Wielwijk beginnen als de kinderen van de eerste generatie Wielwijkers het huis uitgaan. Er zijn voor hen geen woningen in de wijk. Wilde je een gezin stichtte, dan moest je verhuizen naar de tweede uitlegwijk Sterrenburg. Daar waren wel de eengezinswoningen met tuin te vinden. Wielwijk vergrijsde. Opa en oma bleven achter in grauwe, saaie flats. Het ontbrak de wijk aan uitstraling. Huizen die leegkwamen, werden opgevuld door starters, jonge stelletjes of alleenstaanden die hun wooncarrière beginnen op een goedkoop flatje. Mensen met verschillende leefstijlen, die een ander dag- en nachtritme hebben dan de ‘oorspronkelijke’ bewoners. Er komen asielzoekers en alloctonen. “Toen werd nog veel sterker het verschil in de manier van bewonen duidelijk”, aldus buurtwerker Kees Pieter de Boon. “Om het plat te zeggen, sommigen kwamen rechtstreeks uit het oerwoud of uit een bergdorp in Turkije. Die mensen nemen hun gewoontes mee, gaan heel anders om met bijvoorbeeld huisvuil. En wonen in een portiekflat is heel anders dan wonen in een vrije woning. Er ontstonden wrijvingen met als gevolg dat een aantal autochtone bewoners versneld vertrok.”

Door de verandering van bevolkingssamenstelling nam het draagvlak voor winkelvoorzieningen af. Bovendien werd de A16 fors verbreed, wat het imago van Wielwijk niet ten goede kwam.

De eentonigheid, eenzijdigheid (eenvormige huurwoningen) en geluidsoverlast (A16) zijn de oorzaken dat ook nu nog veel mensen uit de Wielwijk vertrekken. Maar aan die neerwaartse spiraal lijkt een einde te komen door de continue vernieuwingen die in de wijk plaatsvinden. De bewonersactie voor het geluidsscherm heeft daarbij een bijna niet te onderschatten rol gespeeld. Sindsdien zijn er vanuit de gemeente Dordrecht, de woningcorporatie Woondrecht en het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) diverse initiatieven ontplooid om de wijk te vernieuwen. Er zijn seniorenwoningen en middeldure koopwoningen gebouwd, plannen voor het bouwen van duurdere koopwoningen liggen op tafel. Huurwoningen zijn gerenoveerd en verbeterd. Het winkelcentrum wordt vernieuwd. Er zijn milieumaatregelen genomen: zonnecollectoren, ecologische tuinen, afvalscheiding. En er komt waarschijnlijk een nieuwe waterstructuur; niet alleen uit recreatief oogpunt, maar ook omdat ze kan dienen als berging en afvoer van het regenwater. Al die activiteiten resulteerden erin dat Wielwijk vorig jaar de nationale Stadsvernieuwingsprijs 1997 heeft gewonnen.

Het oordeel van de jury van de Stadsvernieuwingsprijs 1997:

“In Wielwijk is sprake van een ontwikkeling met een vliegwieleffect. Door de genomen maatregelen worden inwoners steeds enthousiaster. Hun aanvankelijke bedenkingen tegen het woonklimaat in de wijk veranderen in vertrouwen en trots. De jury is vooral onder de indruk gekomen van de ontspannen aanpak en het gemeenschappelijk geloof in een nieuwe toekomst voor de wijk.”

Wil Braat (67) woont sinds 1959 in Wielwijk: “In 1992 zijn we met de voorbereidingen van de geluidsschermactie begonnen. Dat jaar hadden we de minister Maij-Weggen van Verkeer op bezoek. Maar die hielp niet, er gebeurde niets. Wij zijn toen naar de wethouder gegaan en hebben gezegd : of jij gaat nu naar Den Haag en je komt terug met een goede boodschap, of wij gaan zelf met bussen naar het Binnenhof. Om onze eis kracht bij te zetten, hebben we een demonstratie gehouden bij de rijksweg. Van het plaatselijke Refaja-ziekenhuis kregen we lakens om spandoeken te maken. Ik vind dat wel leuk, een beetje vechten, knokken voor de wijk.”

3.1 Politiek besef in Wielwijk

Vrijdagavond 27 februari, 20.00 uur, wijkcentrum Wielwijk, Admiraalsplein 75. Een kleine groep mensen (30 vrouwen, 20 mannen; 85 procent ouder dan 55 jaar) is afgekomen op de eerste politieke Wielwijkquiz, een initiatief van de wijkvereniging. Alle partijen in de Dordtse gemeenteraad zijn uitgenodigd, negen van de tien partijen (behalve de Centrum Democraten) hebben aan die oproep gehoor gegeven.

Het idee van de verkiezingsquiz werd in december 1997 tijdens een speciale raadsvergadering gelanceerd door de bewoners van Wielwijk. Zij vonden dat politici te weinig hun gezicht in de wijk lieten zien. “Dat geeft bewoners het gevoel dat de politiek te ver van de wijk af komt te staan”, aldus de buurtbewoners.

Initiator en quizleider Theo van Straaten (67): “Bij iedere verkiezingen weer is de opkomst in Wielwijk de laagste van heel Dordrecht. Bij de Gemeenteraadsverkiezingen in maart 1990 was de opkomst 41,5 procent, vier jaar later was het 48,1 procent. Politiek bewustzijn kan je de mensen hier in Wielwijk niet aanrekenen. Juist door de quiz proberen we dat wat op te vijzelen. Om stemming te kweken, dat mensen toch geïnteresseerd raken. Of het helpt is punt twee. In Wielwijk wordt heel negatief over politiek en politici gesproken: ‘Zakkenvullers zijn het’. Daarom halen we

de politiek hierheen, om dat beeld recht te zetten. Ik verwacht dat er tachtig mensen komen, daarvan zullen er zeker dertig actief zijn bij de buurtvereniging of meekomen met de quizkandidaten. [Achteraf bleek dat van de vijftig bezoekers, er slechts negen geen binding hadden met de wijkvereniging of de quizdeelnemers, pdg]. De allochtone bewoners bereiken we via de Democratische Samenlevingspartij.”

Theo van Straaten: “Aan de partijen hebben we gevraagd of ze mensen naar de politieke quiz willen sturen die op een verkiesbare plaats staan op de lijst. En wat doet de VVD? Die stuurt iemand die op de 26^e plaatst staat. Het is maar Wielwijk, is de gedachte. Daar spreekt iets minderwaardigs uit ten opzichte van de wijk. Als we de quiz niet georganiseerd hadden, waren de verkiezingen volledig langs de wijk heengegaan.”

De quiz bestaat uit een groot aantal vragen uit vier categorieën: kennisvragen over gebeurtenissen, belangrijke projecten en voorzieningen in Wielwijk, foto- en actualiteitsvragen en vragen over staatsrecht en staatsinrichting. Door goede antwoorden te geven kunnen de kandidaten maximaal honderd ‘stemmen’ winnen. De uiteindelijke winnaar, wethouder C. Sas (PvdA), behaalt 41 ‘stemmen’, de Democratische Samenlevingspartij (D.S.P.) wordt laatste met twee gewonnen stemmen.⁴ De kater over de lage opkomst is na afloop groot, desondanks ziet buurtwerker Kees Pieter de Boon in de quiz wel een middel om de politiek in de toekomst wat dichterbij de buurtbewoners te brengen. “Het initiatief heeft in ieder geval laten zien dat burgers de politiek graag naar hun wijk halen.”

3.2 “Koos Alberts aan en dan wegzwijmelen...”

Wielwijk is een wijk van verandering. De wijk heeft de afgelopen decennia een andere bevolkingssamenstelling gekregen. Er zijn veel jonge autochtone gezinnen vertrokken en allochtone families bijgekomen. Die veranderingen hebben invloed gehad op het politieke klimaat in de wijk.

Kees Pieter de Boon, wijkcoördinator: “Het is de vraag of we de allochtonen in de wijk kunnen bereiken, ook als het gaat om politiek. We hebben hier in Nederland toch meer een vergader- en praatcultuur. Het feit is dat allochtonen dat veel minder hebben. In een aantal gevallen hebben ze al moeite om zich kenbaar te maken in een winkel. Als er dan gesproken wordt op een vergadering over de toekomst van een wijk en de verkeersproblemen, wijkvisies en wijkontwikkelingsplannen...dat gaat heel veel mensen, ook autochtonen, boven de pet. Als bij mij de straat schoon en veilig is, dan ben ik tevreden, is de gedachte. Als anderen zich druk willen maken over de wijk, prima. Mensen tonen interesse als ze direct geconfronteerd worden met een probleem. Er was bijvoorbeeld veel belangstelling voor het aanleggen van verkeersdrempels in de wijk. Er werd te hard gereden en veel ouders maakten zich zorgen om de veiligheid van hun kind. Maar als de drempels er eenmaal liggen, houdt de belangstelling op en zie je de mensen niet meer. Zo gaat dat ook met politiek, het moet mensen eerst in hun privé-leven raken, voordat ze ook maar enige belangstelling krijgen.”

Gijs Boogaard: “De meeste mensen in deze wijk beseffen niet meer dat stemmen een verworven recht is. En van een verworven recht moet je gebruik maken. Doe je dat niet dan moet je ook niet lopen mopperen tegen alles en iedereen.”

Theo van Straaten: “Ik erger me eraan als mensen zo lauw zijn. Je kan wel zeggen: ik bemoei me niet met de politiek, maar de politiek bemoeit zich wel met ons. Alle maatschappelijke

beslissingen die genomen worden, dat is politiek. Maar maak mensen dat maar eens wijs, ze leven allemaal een eind weg, weg van deze wereld, weg van de realiteit. Het is hard Koos Alberts aan en wegzwijmelen bij droevige liedjes. Veel mensen leven zo. Het mag allemaal van mij... Het buurtbeheer, de politiek, je ziet altijd weer dezelfde mensen, één vaste kern. De rest interesseert zich daar niet voor.”

Wil Braat: “Het interesseert mensen niet meer. Mensen denken: wie voor mij werkt, is mijn knecht...”

Gijs Boogaard: “Als je boodschappen gaat doen in het winkelcentrum De Koophoek, dan zijn de verkiezingen geen onderwerp van gesprek. Er wordt wel gepraat over politiek. Over Bill Clinton dat hij zoveel vrouwen heeft en Saddam Hoessein. Internationale politiek. Vroeger had je in wijken ook veel meer gemeenschap. Mijn naaste burens ken ik niets eens persoonlijk, dus waarom zou ik met hen over politiek praten. Het weer, de voetbal of de rotzooi in de hal, dat zijn nu de onderwerpen van gesprek.”

Wil Braat: “Nee over politiek wordt niet gepraat. Mensen praten alleen maar over de prijzen in de winkel die weer omhoog zijn gegaan. Bij de renovatie van ons woonblok had je wel veel contact met andere bewoners. Er was toen een heel groot saamhorigheidsgevoel. Dat verdwijnt op het moment dat de renovatie af is. Mensen praten niet echt meer met elkaar. De interesse voor de ander is er niet meer. Vroeger was dat wel zo...Sociale controle is een beetje vies woord geworden.”

Wil Braat: “Ik moet eerlijk zeggen dat ik ook wel eens mijn twijfels heb en me afvraag of ik wel weer naar die commissievergadering in het gemeentehuis moet gaan. Ik ga altijd, maar toch, ook ik heb dat gevoel van wat moet ik daar nou doen. Want ik heb bitter weinig vertrouwen in de gemeentepolitiek. Er is hier zoveel gebeurd, drugspannen waar wij als wijk tegen gevochten hebben en de gemeente toekeek, het geluidsscherm, de verlaging van de subsidie aan het wijkbeheer en nog veel meer waar ik niet over uit wil wijden. Maar alle beslissingen zijn door de politiek genomen. Ik heb ook gezegd, ook bij commissievergaderingen, ik ga niet meer stemmen, want je wordt op z'n Hollands gezegd, besodemieterd. Ik vind het dus niet zo verwonderlijk dat anderen niet gaan stemmen. Ik heb echt van huis uit meegekregen dat je moet stemmen. Maar hoelang zeg ik dat nog, als je ziet wat voor hele slechte beslissingen er door de politiek over deze wijk worden genomen...”

Gijs Boogaard: “Vroeger was Wielwijk een socialistische wijk. Maar er zijn veel allochtonen gekomen. De opkomstpercentages van Nederlanders is daardoor achteruit gegaan. Ik heb geen verklaring waarom in andere wijken er meer mensen gaan stemmen. Het socialistische gedachtegoed sluimert nog wel in deze buurt...”

Theo van Straaten: “De sfeer die hier hangt is: waarom zou je gaan stemmen, het helpt toch niet. Defaitisme. Politieke interesse, dat sluimert niet eens in deze wijk...Discriminatie dát kom je steeds meer tegen.”

Kees Pieter de Boon: “Dat ongenueanceerd roepen over de hoofden van allochtonen heen, komt veel voor in Wielwijk. Het is een bepaalde angst die mensen hebben voor buitenlanders. Gelukkig dat de CD daar niet op inspeelt.”

Theo van Straaten: “Wielwijk was een arbeidersbuurtje, een rode buurt. Dat is verdwenen. Wat heel erg is, is dat bij de vorige verkiezingen de Centrum Democraten in deze wijk enorm

gewonnen hebben. Het aantal extreem-rechtsstemmers is gestegen van 130 naar bijna vierhonderd. In heel Dordrecht stemde in 1994 8,7 procent op extreem-rechts, in Wielwijk was dat 14,6 procent.”

Kees Pieter de Boon: “Na afloop van de verkiezingen in 1994 – toen extreem-rechts het zo goed gedaan had - kregen wij het verwijt uit de politiek: zo hebben we daar nou buurtbeheer voor. Wij hebben toen gelijk teruggeslagen en gezegd: als jullie wat meer uit de pluche komen en je in de wijken laat zien, dan kunnen jullie op die manier de CD dwarsbomen...”

3.3 Campagne

Was vroeger in verkiezingstijd Wielwijk duidelijk een ‘rode burcht’, nu wordt er in de wijk nauwelijks campagne gevoerd. Een wandeling door de straten⁵, levert één GroenLinks-poster bij een huis aan de Cornelis Trompweg, één CDA- en één VVD-affiche rond lantaarnpalen op de Van Kinsbergenstraat en een GroenLinks-raamposter aan de Brinkmanstraat 5. In Crabbehof is het resultaat iets hoger. De bewoners van de Troelstraweg 174 juichen het CDA toe, aan de Thorbeckeweg hangen aan lantaarnpalen twee affiches van de VVD, één van de lijstcombinatie Unie 55+/AOV en één van het CDA. In het Wiardi Beckmanplantsoen komt een CDA-aanhanger voor haar stem uit en de VVD heeft een affiche aangebracht aan de Groen van Prinstererweg.⁶

Kees Pieter de Boon: “Vorige week donderdag heeft de PvdA in Wielwijk gestaan en een paar dagen daarvoor heeft ECO Dordt de wijk doorgetrokken. CDA komt hier eigenlijk nooit.”

Gijs Boogaard: “Wat wel opvalt is dat door de politiek weinig propaganda is gemaakt voor de verkiezingen. Dat moet nog komen, zeggen ze. Door middel van geluidswagens en dergelijke. Dat had je vroeger veel meer. Ik heb hier nog geen politieke markt gezien. Als je in de wijk ook kijkt zie je weinig poster hangen. Dat was vroeger heel anders.”

Wil Braat: “Raamposters? Daar ben ik ook op tegen, ik hang zo’n ding niet op.”

Theo van Straaten: “De politiek doet weinig om de mensen te activeren om te gaan stemmen. Er hangen wat grote posters met de leus: ga stemmen. Het maakt tegenwoordig niet meer uit op welke partij je stemt...”

Kees Pieter de Boon: “Er zit niet zo gek veel verschil tussen de verschillende politieke partijen hier in de gemeenteraad. Ik kan me geen spetterende debatten heugen over wat voor beslissing dan ook. Het is allemaal een beetje grijs geworden. Misschien is het daaraan te wijten dat de belangstelling in Wielwijk ook wat vlak is. Partijen profileren zich niet als clubs die zeggen: dit kunnen wij voor jou betekenen. Ik heb het idee dat heel veel mensen in Wielwijk op zichzelf gericht zijn, met zichzelf bezig zijn. Als je een laag inkomen hebt en om je heen draait de wereld door en jij kan er maar voor een deel aan deelnemen...Dat is frustrerend. En er is geen enkele politieke partij die daar beterschap in belooft.”

Kees Pieter de Boon: “Echt veel nieuwe zaken ben ik nog niet tegen gekomen in de partijprogramma’s. De PvdA heeft vorige week in Wielwijk een pamfletje uitgedeeld. De meeste krenten uit dat stuk zijn bijna letterlijk overgeschreven uit onze wijkvisie *Wielwijk vernieuwt verder*. Daar is allang een besluit over genomen. Het college en de gemeenteraad hebben de wijkvisie al besproken. Alle partijen hebben ermee ingestemd, maar met nieuwe suggesties komen ze niet. Dat roept vragen op. Naar de beleving van de bewoners komen de politieke partijen te

weinig in de wijk. We hebben ze daarom uitgedaagd: laat je eens meer in de wijken zien. In de commissie Volkshuisvesting werd door de politiek toen gezegd: wij willen meer in de wijken gaan vergaderen. De voorzitter heeft toen gewaarschuwd: weet wel wat je belooft, want de wijken houden jullie aan die toezegging. Vanuit het wijkbeheer proberen we de partijen minimaal een keer jaar naar Wielwijk te halen...”

Theo van Straaten: “Ik heb voor de lokale radio waar ik programmamaker ben, eens een analyse gemaakt van het stemgedrag in Wielwijk. Mijn conclusies waren: een derde gedeelte van de kiezers gaat nooit stemmen; eenderde stemt uit levensovertuiging altijd dezelfde partij; eenderde is de zwevend. De politiek hoeft zich dus slechts te richten op die laatste groep van drieëndertig procent van kiezers. Maar dat doen ze niet. De posters ‘Ga stemmen’ zijn niet gericht op de zwevende kiezers, maar op dat gedeelte van de kiezers die überhaupt niet gaat stemmen...”

3.4 Crabbefhof nader bekeken

Veel van wat in de voorgaande paragrafen is gezegd over Wielwijk, geldt ook voor Crabbefhof. Die wijk werd ontworpen door dezelfde architect die ook Wielwijk ontwierp. Dat is in het straatbeeld terug te zien. De wijk is ruim opzet met veel groen, de woningen zijn nagenoeg van hetzelfde type als in Wielwijk. Toch zijn er opvallende verschillen die een duidelijk stempel drukken op de wijk. Waar in Wielwijk alle eengezinswoningen een puitdak hebben, hebben ze in Crabbefhof een plat dak. Waar in Wielwijk gespeeld is met de groenvoorzieningen in grootte en vorm, kom je in Crabbefhof hele grote plantsoenen tegen van ongeveer honderd meter in het vierkant, omringd door huizen. Waar in Wielwijk een groot winkelcentrum is opgezet, is het in Crabbefhof wat compacter – meer een plein met daar omheen winkels en andere voorzieningen. Crabbefhof is degelijk, Wielwijk speelser. Crabbefhof heeft van begin af aan ook een chiquere naam gehad dan Wielwijk. In Wielwijk woonde veel personeel dat in de havens en metaalfabrieken werkte, in Crabbefhof leefden de (hogere) ambtenaren, het chiquere zeevaartspersoneel en enkele vooraanstaande families. Ook in Crabbefhof is de renovatie de laatste jaren flink aangepakt, niet zo centraal als in Wielwijk, maar vanuit diverse kleine comités. Na de renovatie is het verenigingsleven totaal ingedut, er worden in tegenstelling tot Wielwijk nauwelijks activiteiten in de wijk georganiseerd en er zijn veel slapende commissies. Dat heeft onder meer te maken met het feit dat in Crabbefhof meerdere woningcorporaties actief zijn: drie tegen een in Wielwijk. Volgens bewoners van de Crabbefhof is het gemeenschapsgevoel verdwenen uit de wijk, waar vroeger “de armoede met anderen werd gedeeld”, gaat de gastvrijheid nu “niet verder dan de voordeur”. Buren kennen elkaar niet meer.

In winkelcentrum Crabbefhof toont ook slechts een kleine groep interesse in de komende gemeenteraadsverkiezingen - hoewel het opkomstpercentage bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen van 1994 was in Crabbefhof hoger (52,7 procent) dan in Wielwijk (48,1 procent). Voor de politieke ongeïnteresseerdheid wordt door bewoners een aantal redenen genoemd:

- “Mensen hebben het gevoel dat de politiek niets voor hen doet”
- “Het vertrouwen in de politiek is verdwenen”
- “Ouderen leggen zich neer bij de soms armoedige situatie waarin ze leven, de activiteit is eruit”
- “In de opvoeding worden kinderen niet meer geactiveerd om een politieke keuze te maken”
- “Ouders dragen de politieke fakkel niet meer over”
- “Door de stijging van de welvaart

- “De werkdruk is zo gestegen dat mensen geen tijd meer hebben om zich met politiek bezig te houden”
- “Het gemeentebestuur laat nooit meer wat van zich horen, er is geen terugkoppeling meer”
- “Raadsleden, wethouders en de burgemeester weten best wat er in de wijken moet gebeuren, maar ze zijn afhankelijk van de beslissingen die de landelijke politiek neemt”
- “Mensen begrijpen de politiek letterlijk niet meer, politici praten op een te hoog niveau. Burgertaal heeft plaats gemaakt voor ambtenarentaal”

“Waar is Drees gebleven?”

“Waar is Drees gebleven?” Een oud dametje priemt haar ernstige oogjes op de voorzitter van het stembureau. “En Kok staat er ook niet op”, zegt ze duidelijk aangeslagen. Even na zessen is het dametje de enige bezoeker van het stembureau bij het winkelcentrum De Koophoek in Wielwijk. Ze is een van de weinigen die het slechte weer trotseren om hun stem uit te brengen. Als om acht uur het stemlokaal zijn deuren sluit, heeft rond 38 procent van de stemgerechtigden zijn politieke voorkeur via de computer uitgebracht.

De lage opkomst is een teleurstelling voor de stembureauvoorzitter. Vooral veel ouderen zijn komen stemmen en opvallend veel ‘jonge allochtonen’. “Zij brengen meestal machtigingen mee, soms wel vijf tegelijk”, zegt de voorzitter. En dat geeft weer problemen, want gemachtigden mogen hooguit voor twee andere stemgerechtigden hun stem uitbrengen. “Als voor allochtonen niet de drempel bestond dat ze minstens vijf jaar in Nederland moeten wonen en legaal in ons land moeten verblijven, dan was de opkomst zeker hoger geweest. Ik denk zelfs dat er dan meer allochtonen dan Nederlanders waren komen stemmen.”

Een sluitende verklaring heeft hij niet voor zijn bewering. “Misschien dat de saamhorigheid in die groep groter is, dat mensen elkaar meer aanzetten om te gaan stemmen.” Ook heeft hij gehoord dat er bijeenkomsten zijn belegd – “ook voor vrouwen – waar de inhoud van de verschillende politieke partijprogramma’s worden besproken. “En misschien moeten we de rol die de moskee speelt niet onderschatten. Onze kerk liet zich vroeger ook niet onbetuigd bij het geven van stemadviezen en het aansporen van mensen om naar de stembus te gaan.”

Een paar straten verder, in Crabbehof, ziet ook stembureauvoorzitter Hoexum de bui hangen. De prognoses waren al beroerd, maar de weersomstandigheden zullen de opkomstpercentages flink naar beneden drukken, verwacht hij. “De meeste mensen die hier komen stemmen hebben de kiesplicht nog meegemaakt, dat is een trouwe groep kiezers. Er is zelfs een vrouw bij die nog heeft gevochten voor het

vrouwenkiesrecht.”

Rond vijf uur zijn 309 van de 1554 stemgerechtigden komen opdagen, dat is nog geen twintig procent. Van de 309 stemmers waren er honderd die hun deur niet uit hoefden, omdat zij hun stem in het verzorgingstehuis konden uitbrengen.

Yvonne (28) stemt wel. Wil je iets veranderen in de wijk, dan moet je je stem laten horen, vindt zij. Maar ze kan de desinteresse bij haar medebuurtbewoners wel voorstellen. Politieke partijen hebben zelfs de afgelopen dagen geen moeite gedaan om de burgers in Crabbehof te bereiken. Alleen een foldertje van GroenLinks viel op de deurmat. Yvonne: “Je kan dan zeggen: de politiek interesseert zich niet voor mij, waarom zou ik me wel voor de politiek interesseren? Maar die eer gun ik ze niet. Waarom zou ik mij monddood laten maken? We leven toch in een democratie.”

Laurens ten Braak (22) en Robert van de Hal (21) zijn door hun oma gestuurd. “Zij wilde dat wij gingen stemmen en heeft ons haar machtiging gegeven.” Laurens heeft de traditie van zijn familie voortgezet en PvdA gestemd. Maar echt prettig voelt hij zich er niet bij. “Ik wilde niet gaan stemmen, omdat je nooit iets hoort van de politiek. Maar nu ik hier toch ben, vind ik het vervelend dat ik niet weet op wie ik eigenlijk gestemd heb en voor welke ideeën hij staat.” De volgende keer gaat hij zich eerst goed informeren, belooft hij stembureauvoorzitter Hoexum plechtig.

Buiten bij de deur van het stembureau staat Jan, Jehova-getuige. Wie naar binnengaat, krijgt van hem *de Wachttore*. “Waarom stemmen?”, vraagt hij zijn ‘klanten’ retorisch. “Binnenkort komt Jezus, de zoon van Jehova, vanuit de hemel hier op aarde. Hij zal orde op zaken stellen. Want zeg nu zelf: geen enkele politieke partij kan zich met Jehova vergelijken. Jehova en zijn zoon Jezus zijn de enige die deze menselijke ellende nog recht kunnen zetten. Nee, het einde der tijden is dichterbij dan we denken.”

Mevrouw De Bruin kijkt verzuchtend toe. Waren er nog maar politici die zo vol overgave de burgers proberen te bereiken, dan zouden er meer mensen gaan stemmen, zegt ze. Haar stem is net naar de PvdA gegaan, de Wachttore heeft ze vriendelijk geweigerd.

Noten

1. Dit hoofdstuk is gebaseerd op uitgebreide interviews met:
Wil Braat (67), woont 39 jaar in Wielwijk, is bestuurslid van de stichting buurtwerk, lid van de huurdersraad Woondrecht, het stedelijk huurdersoverleg, wijkbeheer en de Klachtencommissie Woondrecht.
Gijs Boogaard (71), woont dertig jaar in Wielwijk, secretaris-penningmeester van buurtvereniging De Koophoek, secretaris van stichting buurtwerk Wielwijk, lid van stedelijk huurdersoverleg, wijkbeheer en vrijwilligersoverleg.
Theo van Straten (67), woont ruim zeventien jaar in Wielwijk, initiator politieke kwis Wielwijk 1998, actief in wijkbeheer, programmamaker bij de lokale radio-omroep TROM.
Els Heuseveldt (62), woont 33 jaar in Crabbefhof, is lid van de wijkorganisatie en wijkbeheer Crabbefhof, voorzitter van de bewonerscommissie Wiardi Beckmanplantsoen en actief CDA-lid (spreekkringcoördinator, voorzitter statenkring, vice-voorzitter CDA-vrouwenberaad en bestuurslid van de afdeling Dordrecht).
Riko Schweertman (63), woont zeven jaar in Crabbefhof, lid van wijkorganisatie Crabbefhof en de Ouderenraad.
Luuk Ravesloot (70), woont vijfendertig jaar in Crabbefhof, lid van de wijkorganisatie en St. Welzijnswerk Crabbefhof.
Kees Pieter de Boon is vanaf 1992 coördinator wijkbeheer Wielwijk en sinds 1998 tevens coördinator wijkbeheer Crabbefhof.
2. De Zeehavenbuurt behoort tot de wijk Wielwijk, maar is na overleg met SCP buiten het onderzoek gehouden.
3. Interview met Gijs Boogaard.
4. De vragen en antwoorden van de quiz zijn als bijlage opgenomen. Deelnemers aan de politieke quiz waren: C. Sas (PvdA); L. Schotel (D66), mw. P. Bijl (VVD), mw. H. Engels (CDA), mw. H. de Jong (GroenLinks), H. Mostert (SGP/GPV/RPF), B. Bezemer (ECO Dordt) en K. Akyol (D.S.P.).
5. De wandeling in Wielwijk voerde langs de M.H. Trompweg, Witte de Withstraat, Van Convertstraat, De Rijkstraat, Van Speijkstraat, Piet Heynstraat, Van Noortstraat, Cornelis Trompplaats, Admiraliteitsplein, Cornelis Trompweg, Van Kinsbergenstraat, Abel Tasmanstraat, Jacob van Heemskerckstraat, Dorus Rijkersstraat, Van de Kloosterstraat, Brinkmanstraat, Wiegmanstraat en Van de Heuvelstraat, Cupidostraat, Blouys van Treslongstraat, Frans Naereboutstraat en de Mees Toxopeusstraat.
6. De rondgang in Crabbefhof liep van de Troelstraweg, De Visserstraat, Loudonstraat, Thorbeckeweg, Van Bosseplantsoen, Wibautstraat, Wiardi Beckmanplantsoen, Groen van Prinstererweg, Colijnstraat, Van Limburg Stirumplantsoen, Tak van Poortvlietstraat, Van Bosse Plantsoen, Van Hogedorpplantsoen, Talmaweg, Kranenburgerstraat, Curtiusstraat, Cort van de Lindenstraat, de Kappeijnen van de Capelloweg naar de Nolensweg.

Bijlage De quiz

deze en de volgende vier pagina's vervangen door kopieën: oneven pagina's opnieuw kopiëren vanwege nietjes?

4 “In Risdam-Zuid is niks loos”¹

In winkelcentrum De Huesmolen zitten drie jongens op een bankje. Jos (14), Robin (16) en Abdel (16) wonen al bijna hun hele leven in Risdam-Zuid. Bij hun ouders, maar zodra het kan, willen ze op kamers. In een andere stad, of in ieder geval een andere wijk van Hoorn. “Ik begrijp best dat mijn ouders hier zijn gaan wonen”, zegt Robin. “Het is lekker rustig, we hebben een groot huis en een tuin. Maar ik zou hier nooit willen wonen, zonde van het geld.”

Want zo karakteristiek is de nieuwbouwwijk Risdam-Zuid nu ook weer niet. Bovendien is er in de omgeving eigenlijk bar weinig te doen. De laatste jaren gingen meermalen stemmen op om een discotheek binnen de stadsgrenzen van Hoorn neer te zetten. De discussie daarover is echter verstomd, hoewel een op de drie inwoners jonger is dan achttien jaar. De twee bioscopen die Hoorn telt, zijn de enige plekken waar jongeren zich kunnen vermaken. Afgezien van een paar kroegen en enkele snackbars, die meer bedoeld zijn als vermaak en vertier voor toeristen dan voor de lokale bevolking.

“In Hoorn is niks loos”, dat zou een geschikte kop zijn boven het verhaal, vinden de drie jongens. Herman Zachte (67) beaamt dat. Hij woont sinds 1972 in Risdam-Zuid en heeft het leven letterlijk uit de wijk zien groeien. In Risdam woonden ongeveer twintig jaar geleden veel jonge gezinnen met kleine kinderen. De kinderen zijn opgegroeid en voor veel van hen geldt, dat ze een plekje buiten Risdam hebben gezocht. “De vrolijke uitstraling die de wijk toen bezat, is daardoor verdwenen”, aldus Zachte. Hoewel de wijk nog een relatief jonge bevolking heeft, is ze toch langzaam aan het vergrijzen. De (enorme) uitbreiding van het verzorgingstehuis Avondlicht is daarvan een bewijs.

In Risdam-Zuid wordt gewoond, gesport, gemusiceerd, naar school en ter kerke gegaan, maar verder is er vrijwel niets te doen. En de gemiddelde Risdammer lijkt dat prima te vinden. De huren (niet al te dure) koopwoningen zijn goed verzorgd, het park in de buurt fleurt de wijk op, het winkelcentrum zorgt voor de nodige voorzieningen op loopafstand. Er is een bibliotheek – leuk voor jong en oud – en het raadshuis ligt dichtbij, namelijk op de grens van Risdam-Zuid en Nieuwe Steen (een wijk met duurder koopwoningen, waar veel hogere ambtenaren wonen). Een brede uitvalsweg zorgt voor een goede ontsluiting van Risdam-Zuid. De snelweg A7 naar Amsterdam is dichtbij.

4.1 Politiek besef

Wie Risdam-Zuid via dezelfde A7 op 25 februari 1998 binnenkomt, wordt door posters aangemoedigd om op 4 maart vooral te gaan stemmen (“*Ga stemmen op 4 maart. Hoorn is het waard!*”). Posters van diverse politieke partijen doen vermoeden dat in de wijk, naast alle voorzieningen, ook het politiek discours niet ontbreekt. Maar de voortekenen bedriegen. “De raadsverkiezingen leven niet sterk in Risdam-Zuid”, stelt Herman Zachte met een gevoel voor *understatement*. Een (zeker niet representatief) onderzoekje onder achtenveertig klanten van winkelcentrum De Huesmolen (bij speelgoedwinkel Bart Smit, Hans Textiel, Lunchroom De Mok, Blokker, First Lady, Albert Heijn, Stumpel Kantoorboekhandel, Slager en kaasboer Deen, poelier Cor Jonk, de Noordhollandse vleeshal en Slijterij Vivat) leert dat de raadsverkiezingen nergens een onderwerp van gesprek zijn! Een duidelijk minderheid (acht van de 48) zegt niet te weten wanneer de verkiezingen worden gehouden. Tweeëntwintig ondervraagden antwoorden dat ze zeker gaan stemmen op 4 maart, van hen weet een ruime meerderheid (17 van 22) al op welke partij. Veertien van de zeventien stemmers stemt altijd op dezelfde partij. Tien van de 22 gaat stemmen, omdat het een ‘democratisch recht’ is; slechts twee van de 22 stemmers hebben ‘veel interesse’ in de gemeentepolitiek. Bijna de helft van de ondervraagden (21 van de 48) zegt de

raadsverkiezingen niet van belang te vinden. Van deze groep weten tien mensen zeker dat ze niet naar de stembus zullen gaan.

Een grote meerderheid van de ondervraagden vindt overigens wel dat de bewoners van Risdam-Zuid betrokken zijn bij wat er sociaal en maatschappelijk in hun wijk leeft. Volgens eenderde van de ondervraagden moet de lauwe interesse in de raadsverkiezingen niet worden gezien als “een teken van afkeuring, maar ook als een teken dat het allemaal goed loopt in de wijk”. Volgens zeven mensen “maakt het eigenlijk niet uit, op welke partij er wordt gestemd”, omdat de verschillen tussen partijen niet groot zijn. Drieënveertig van de achtenveertig ondervraagden vinden Risdam-Zuid geen ‘wijk waar grote ontevredenheid bestaat’.

4.2 Welke onderwerpen leven in Risdam-Zuid?

Bij de inwoners van Risdam-Zuid speelt een aantal onderwerpen met betrekking tot hun wijk.

- Verkeer. Al eeuwenlang loopt door wat nu Risdam-Zuid is een van de belangrijkste toevoerwegen van Hoorn (de Keern). Het is een relatief smalle weg met aan weerszijden bebouwing. De snelheid op de weg ligt vaak hoog en er is veel geluidsoverlast. Bovendien is er maar ruimte voor één fietspad aan één kant van de weg. Bewoners, buurtcomités en gemeente zijn al jaren op zoek naar een goede oplossing. Bewoners van de Keern pleiten voor het afsluiten van de weg. Ook een aantal wijkverbindingswegen (de zogeheten ‘Wachters’ en de Zwaagergouw naar Risdam-Noord) zorgt voor overlast. Deze wegen lopen langs een ring van scholen, waardoor verkeersveiligheid van de scholieren in gevaar komt. Er is al een aantal ongelukken gebeurd.
- Criminaliteit. Vooral op het parkeerterrein bij winkelcentrum De Huesmolen is sprake van toename van de criminaliteit. Het aantal autokraken stijgt. Toch is Risdam-Zuid vergeleken met andere wijken in Hoorn zeer veilig. Dat komt onder meer doordat bij veel woningen de woonkamer op de eerste verdieping ligt, dus boven de begane grond. In de wijk wonen ook relatief veel politieagenten.
- Ouderenhuisvesting. Er is nog steeds een tekort aan ouderenhuisvesting, hoewel onlangs een groot uitbreidingsproject van het verzorgingsstehuis Avondlicht is afgerond.

Goede punten van de wijk

Risdam-Zuid wordt beschouwd als een van de plezierigste wijken van Hoorn, dat komt door:

- De huizen, die in goede staat verkeren en ruim zijn opgezet.
- Het vele groen in de wijk. Risdam-Zuid is de wijk met het meeste groen van Hoorn.
- De nabijheid van wijkwinkelcentrum De Huesmolen. Dit wordt als positief ervaren, niet alleen omdat mensen op korte afstand boodschappen kunnen doen, maar het wijkwinkelcentrum is ook een ontmoetingscentrum. Veel Risdammers, vooral ouderen, gaan er elke dag wel een of een paar keer naar toe. Herman Zachte (67): “Ik ga soms alleen om er even uit te zijn. Ik ga altijd naar de bibliotheek om de kranten van de dag door te bladeren. En dan zie ook wel weer dezelfde mensen. Mensen hebben veel contact met elkaar in de Huesmolen. Praten met elkaar, zijn door daar te zijn, kennissen van elkaar geworden.” Een aantal verenigingen houdt hun verenigingsavond in een zaal in het winkelcentrum.
- Buurtprojecten, die de laatste jaren zijn ondernomen. Het gaat daarbij onder meer om renovatieprojecten, zoals de straten de Wever en de Spinner. Renovatie is tot stand gekomen door een samenwerkingsverband tussen de gemeente Hoorn en de woningbouwstichting. Binnenkort zullen enkele duurdere koopwoningen in Risdam-Zuid

worden gerealiseerd. Er wordt nog hard gewerkt aan verandering van de infrastructuur. En onlangs is met geld van de gemeente door bewoners van Risdam-Zuid een speelterrein aangelegd. Een aantal bewoners dat daar aan meegeholpen heeft, ziet dergelijke projecten als een goede manier om politiek dichterbij de burgers te brengen.

Klachten

- Redelijk wat achterstallig onderhoud in het openbaar groen.
- Renovatie vindt wel plaats, maar duurt vaak lang. Afval blijft soms maanden liggen.
- Sociale veiligheid. 's Avonds wordt de wijk op bepaalde plekken, bijvoorbeeld bij het park en bij een tunneltje dat de verbinding naar het centrum van Hoorn verzorgt, als onveilig beschouwd. Enkele incidenten, waarbij mensen werden beroofd en gemolesteerd, hebben de discussie over de sociale veiligheid wel aangezwengeld, maar er zijn nog geen concrete stappen ondernomen. De inbraakpreventie kan volgens buurtbewoners beter, waarbij burgers en politie een project zouden moeten opstarten.
- De voorzieningen sluiten niet meer aan bij de behoeften. De wijk is in de loop van twintig jaar in samenstelling veranderd. Er waren aanvankelijk veel voorzieningen voor jonge kinderen. Dat is deels aangepast. Een school is bijvoorbeeld al gesloopt. Wat opkomt is kinderopvang. Maar voor oudere kinderen is er te weinig in de wijk te doen, er zijn te weinig hangplekken. Het wijkcentrum 'De Scheerder' biedt wel jongerenopvang en naschoolse opvang aan, maar te weinig. Bovendien voelt een grote groep jongeren zich daar niet thuis. Een hangplek in het park, waar veel jongeren bij elkaar kwamen, is onlangs opgeruimd, omdat er te veel werd vernield.

4.3 Campagne 1998, de politiek

Woensdagmiddag, 25 februari, winkelcentrum De Huesmolen. In een moderne witte keet op wielen hebben de vertegenwoordigers van negen van de tien politieke partijen uit de Hoornse gemeenteraad zich verzameld. Vandaag is de eerste dag dat de zogenoemde Verkiezingskaravaan van start gaat. Het politieke promo-team van de Hoornse raadsfracties, of zoals de partijen zelf zeggen 'het informatiecentrum van de samenwerkende partijen'.

Doel van de karavaan is mensen attent te maken op de aankomende raadsverkiezingen. Geen strijdlieden, geen stevige woordenwisselingen over maatschappelijke onderwerpen, geen felle stellingnames. De Verkiezingskaravaan is een geoliede propagandamachine voor bijna alle politieke partijen, behalve extreemrechts. "Het is niet meer zo belangrijk op welke partij mensen stemmen, als ze maar gaan stemmen", aldus Mieke de Hoog, nummer 3 op de lijst Unie 55+. Niet dat mensen echt geïnteresseerd zijn in de politieke vertoning. Als om vijf uur 's middags de keet dichtgaat, is het aantal mensen dat de moeite heeft genomen om informatie in te winnen over partijpolitieke programma's op twee handen te tellen, zegt De Hoog, die dan vijf uur niks anders heeft gedaan, dan folders in de handen van mensen te drukken. "Ze pakken ze aan, maar ze lezen niet." Ook de vertegenwoordigers van de andere partijen noemen de interesse in de gemeenteraadsverkiezingen, "bedroevend"², "laag"³ en "niet echt hoog"⁴. Alleen de lokale partij Hoorns Belang zegt "vele tientallen positieve reacties" te hebben gekregen. "Daaruit blijkt de onvrede over de huidige coalitie", aldus lijsttrekker P. van der Hall. "Een stad die zijn eigen VVV failliet laat gaan, kan niet op de steun van de burgers rekenen. Veel mensen hebben veel te klagen, die komen naar ons en zullen niet naar de andere partijen lopen."

Ria Wilms-Nielen, PvdA, nr 7 op de lijst: "De raadsverkiezingen leven niet. We staan hier vandaag met de verkiezingskaravaan voor lul. Met de PvdA doen we dit wel vaker. We proberen

mensen uit te nodigen om te praten over hun problemen. Maar wat je nu ziet, is dat mensen uit beleefdheid de folders van de partijen aannemen. Twintig meter verder liggen de folders weer op de grond. Ik vraag me echt af wat de waarde van dit soort projecten is. Een dialoog komt gewoon niet op gang. Dat is niet iets van de laatste tijd. Ik heb van 1986-1994 in de gemeenteraad gezeten, en kom nu weer terug. Politiek is een soort virus waarmee je besmet bent, iets wat je niet meer loslaat. Je hebt je politieke idealen, je wilt problemen oplossen. Vechten voor mensen met een bijstandsuitkering, meer openbaar groen, oplossingen verzinnen voor de problemen die bestaan in de thuis- en gezondheidszorg. Op een dag als vandaag spreek ik mensen aan; al gaan ze maar stemmen... De PvdA is niet voor iedereen ideaal, dat beseft ik best. Maar ga stemmen! Dat helpt, daarmee kunt u uw invloed aanwenden. Ik probeer een deel van mijn enthousiasme voor de politiek over te brengen op de mensen. In mijn visie zijn hier in Risdam-Zuid geen grote problemen, ik heb twintig jaar in deze wijk gewoond. Er vindt hier geen politieke discussie plaats.”

Cees Hoogendijk, Hoorns Belang, nr 2 op de lijst: “Wij worden vandaag veel aangesproken. Onder de oppervlakte suddert veel ergernis, maar je moet wel bereid zijn daar naar te luisteren. Luister naar de ouderen en je hoort de problemen waarmee zij zitten. Er is ook een hoop fout gegaan de laatste vier jaar in Hoorn. Hoorn is de enige stad in Nederland die geen VVV meer heeft. Door falen van de wethouder Van der Meer (VVD) zitten we nu opgezadeld met een schuld van 1,6 miljoen gulden. Hoorn is de duurste gemeente in Noord-Holland, op Den Helder na. De woonlasten zijn erg hoog, stille armoede speelt hier heel sterk. Er is weinig terecht gekomen van het parkeerbeleid, de binnenstad is nog altijd niet autoluw. Er is nog altijd geen parkeergarage gebouwd, er is een principebesluit over de komst van een discotheek, maar wat hebben jongeren aan een principebesluit. Vandaag proberen wij de mensen meer bij de verkiezingen en de raad te betrekken. We zijn vandaag wél elkaars concurrent, maar niet elkaars vijand. Concullega's in de politiek.”

Mieke de Hoog, Unie 55+, nr 3 op de lijst: “Wat je sterk merkt, is dat mensen het niet normaal vinden dat ze door een politieke partij worden benaderd. Partijen die nu in de raad en in het college van burgemeester en wethouders zitten, doen dat niet. Daardoor is de kloof tussen burger en politiek alleen maar groter geworden. Ook merk je in Risdam-Zuid dat het goed gaat met Nederland. Ik kom zelf uit Risdam-Noord. Daar is de sociale achterstand groter, mensen hebben het moeilijker, leven op of onder het sociaal minimum. Er zijn in de loop der jaren heel veel Amsterdammers komen wonen uit lagere inkomensgroepen. De huizen zijn compacter en is minder groen dan in Risdam-Zuid. In Risdam-Noord wordt soms echt strijd geleverd om te overleven. Ik zie dat om mij heen, dat geeft een enorme motivatie. Voor die mensen wil ik de politiek in, niet voor de mensen die toch geen interesse hebben of die het goed hebben.”

Herman Zachte, oud-afdelingsvoorzitter van de PvdA: “Hoe proberen de politieke partijen mensen te motiveren? Daar wordt hard aan gewerkt. Vooral door PvdA, die partij heeft veel geleerd van het debacle rond de WAO-crisis. Bij de PvdA werken twee mensen uit de reclamewereld aan de campagne. Ik reed in de jaren vijftig met een luidspreker op de auto rond, dat is uit. Er is een regionale samenwerking tussen de PvdA-afdelingen. Zo proberen we bijeenkomsten te organiseren die een wat grotere uitstraling kunnen hebben. ‘t Gaat dan vooral om de publiciteit die je de dag erna kan genereren. Voorbeeld is de bijeenkomst met Kok. Daar was NOVA bij. Er is veel propagandamateriaal. De PvdA richt zich op drie nieuwbouwwijken, Risdam, Kersenboogerd en Grote Waal. Daar zitten de meeste kiezers en ook de meeste mensen die niet gaan stemmen. In die wijken krijgt iedereen een folder in de bus. Ook hebben we een speciale folder gemaakt voor ouderen. Die gaat naar alle woonzorgcentra. In de folder staat wat er op ouderengebied gebeurt. Je probeert als partij ook een aantal opvallende dingen te

organiseren. Zo heeft de PvdA de stroomtrein afgehuurd die van Hoorn naar Medemblik rijdt, een toeristentram. Iedereen kan daarvoor gratis kaarten aanvragen. Er zijn advertenties in huis- aan huisbladen geplaatst. Van de 275 plaatsen, zijn er nu al 160 gereserveerd. We werken sterk op aandacht trekken van de pers, een fotootje bij een aardig stukje. Dat is het doel van onze activiteiten, met in ons achterhoofd het doel om de opkomst zoveel mogelijk te bevorderen. Alle politieke partijen hebben samen een huis- aan huisblad verspreid waarin de belangrijkste thema's uit hun partijprogramma's thematisch worden samengevat."

Herman Zachte: "Ik denk dat de mensen in Hoorn meer dan het landelijke gemiddelde op de hoogte zijn van de gemeentepolitiek. De gemeente heeft structureel een pagina per week in een huis-aan-huisblad. Dat is pure gemeentelijke voorlichting. Door politieke partijen wordt gesproken over een tweede pagina, waarop partijen en dus ook de oppositiepartijen zich kunnen profileren. Ik denk niet dat mensen weten wat er in de partijprogramma's staat. Zo'n programma kost ongeveer vijf gulden, dus we leggen ze ook niet in stapels neer. Waar mensen wel sterk naar kijken, zijn de analyses die door het regionale dagblad worden gemaakt."

4.4 Campagne 1998, het publiek

Wat betreft de uiting van politieke betrokkenheid doet de wijk Risdam-Zuid het in vergelijking met Heerenveen en Dordrecht, met veertien raamposters redelijk⁵; Vijf keer wordt de PvdA aangemoedigd, vijf keer het CDA, 2x RPF, 1x GroenLinks, 1x VVD.

Herman Zachte, oud-afdelingsvoorzitter van de PvdA: "Ik hoor weinig over de verkiezingen en ik zie ook weinig pamfletten. Nu hangen de posters bij mensen die lid zijn van een politieke partij. Vroeger was dat anders. Ik kwam in mijn jeugd veel in Amsterdam. Als ik vanuit Utrecht waar ik woonde per trein naar Amsterdam reisde, zag je langs het spoor allemaal posters van PvdA en CPN op de ramen. Families hadden soms borden gemaakt die haaks op het raam stonden, zodat de pamfletten beter zichtbaar waren. Het leefden toen veel meer, ook in Hoorn. Er waren toen ook veel meer mensen die aan de verkiezingen meededen. Een ander slag volk dan wat nu aan verkiezingen meedoet. Nu is het meeste in handen van middengroepen, die groepen ontplooiën maatschappelijk de meeste activiteiten. Vroeger waren het veel meer de handarbeiders die de strijd aangingen. Maar de activiteit van die sociale groep is de laatste jaren sterk teruggelopen. Die zijn ook niet meer lid van politieke partijen. De verkiezingsstrijd van nu wordt gevoerd door ambtenaren, onderwijzers en maatschappelijk werkers."

Jos Sluis (54), bewoner Risdam-Zuid, man: "In Hoorn zie je de belangstelling voor de politiek dalen. In de zeventiger jaren was het allemaal wat steviger. Toen waren de tegenstellingen tussen partijen ook veel duidelijker. De grote politieke interesse hing destijds ook samen met de discussie over de groei van Hoorn. Hoe ver mocht en moest Hoorn gaan? Wat ook speelde was de invulling van de binnenstad? Offer je het historische hart op om moderne voorzieningen aan te leggen? Er heerste een duidelijke spanning tussen stadsontwikkeling enerzijds en ontwikkeling van de binnenstad anderzijds. Dat leverde scherpe tegenstellingen tussen partijen op. Er werd harde strijd om geleverd. Ook verbaal. Tegenwoordig is het wat gezelliger, ook tussen de partijen onderling. Ze praten rustig en lekker met elkaar. Dat ze bijvoorbeeld nu ook met z'n alle in een keetje zitten, dat was voorheen ondenkbaar."

Herman Zachte: "Vroeger stonden we met alle partijen in de binnenstad, in de wijken kwamen we niet. Iedereen zorgde voor z'n eigen kraam. Dat regelde je bij de marktmeester. Er was onderling een gevoel van competitie. Dat uitte zich niet alleen in partijpolitieke strijd. Je hield bijvoorbeeld

ook in de gaten waar je met anderen over praatte. Nu is het allemaal gezelliger geworden, daardoor heeft de politiek ook minder uitstraling. Er is minder spanning. De bevolking ervaart de politiek daardoor minder. Mensen zien geen tegenstellingen meer tussen partijen. Alleen partijen zien nog in welke mate ze van elkaar verschillen.”

M. Jager (43), man: “Het grootste probleem in Hoorn is: waar wordt wat gebouwd. In de binnenstad heb je een paar bouwprojecten waarover flinke meningsverschillen hebben bestaan. Zo is er sprake dat op het Visserseiland, een schiereiland vlak voor de kust, duurdere en hogere bebouwing zou komen. Op dat eiland komen ook woontorens met prachtig uitzicht over het IJsselmeer. Het meerderdeel van het Hoornse publiek wilde helemaal geen bebouwing op het eiland, maar vond dat er een recreatieve functie gecreëerd moest worden. De gemeenteraad heeft op een gegeven moment een politieke keuze gemaakt en gezegd het eiland wordt wel woonbestemming, maar we laten inspraak los over hoe die woonbestemming eruit moet zien. Die woontorens zijn toen gesneuveld. Dat heeft een enorme verlichting gegeven, de spanningen in de stad zijn verdwenen. Er waren duizenden handtekeningen verzameld tegen het prestigieuze woonproject. Van dat conflict hoor je nu niets meer. Veel mensen dachten toen het conflict nog speelde, dat er vanuit de binnenstad een stadspartij zou worden opgericht. Dat is niet gebeurd. Maar er is wel een partij – Hoorns Belang – opgericht in een van de buitenwijken. Hoorns Belang profileert zich als de stadspartij van Hoorn. Zij vinden dat de bevolking meer inspraak moet krijgen en dat de gemeente te laat en te weinig informatie heeft gegeven over Visserseiland. “Ik ben het daar niet mee eens. Zo heeft de gemeente in het project Blokweer grote concessies gedaan. Blokweer is een groengebied tussen Blokker en Zwaag. In 1978 zijn deze twee dorpen bij Hoorn gevoegd. In Blokweer wilde de gemeente een paar honderd huizen bouwen met daarbinnen het groen gebied. Bewoners vonden dat de woningbouw te veel ging overheersen en er te weinig rekening werd gehouden met het groengebied. Pas een maand geleden, in januari, is daar de inspraak geëvalueerd en de gemeente heeft daarop besloten om veel minder huizen te gaan bouwen en een groter deel van het natuurgebied als park te benoemen. Ook daar is dus de druk van de ketel, helaas, want het zou een mooi onderwerp voor de verkiezingen zijn geweest.”

Kees Jongejan (30): “Echte onderwerpen zijn er bij deze verkiezingen niet. Er wordt tussen partijen wel gebakkeleid over de toekomst van Hoorn na 2000, maar burgers hebben daar weinig boodschap aan. Het lijkt op theoretisch gewauwel. Ik weet toevallig, omdat ik een beetje politiek geïnteresseerd ben, dat nu de discussie speelt over uitbreiding van Hoorn richting Leekerlanden. In Hoorn wordt de grond schaars. Leekerlanden is nu nog landbouwgrond, op het grondgebied van Westerkoggeland, de andere kant van de A7.

Zoals ooit Risdam in discussie was en de Kersenboogerd, zo is er nu binnen de politiek een discussie gaande over Leekerlanden. De PvdA vindt uitbreiding naar Leekerlanden een optie, maar de noodzaak ervan is volgens haar nog onvoldoende aangetoond. De echte behoefte aan Leekerlanden komt pas in 2005. Toch zie je in de verkiezingsprogramma's dat dit onderwerp wordt aangeroerd, maar het spreekt de bevolking niet aan.”

Pauline Aay (36): “Hoorns Belang heeft een belangrijk item willen maken van Blokweer. Nu dat niet doorgaat is een belangrijk punt van ongenoegen verdwenen. Hoorns Belang had de stelling wat groen is in Hoorn, moet groen blijven. En als er gebouwd moet worden, dan moet dat buiten Hoorn. GroenLinks is ook tegen Blokweer en de Leekerlanden. CDA en VVD hebben enkele jaren geleden zonder voorbehoud gekozen voor de Leekerlanden. PvdA en D66 zijn wat voorzichtiger. D66 was samen met PvdA en VVD wel weer voor Blokweer. Het enige punt van discussie waar Hoorns Belang mee kan scoren, is met de inspraakprocedure. De gemeente neemt zo nu en dan wel erg makkelijk beslissingen over de hoofden van de mensen heen...”

Zijn er punten die in de verkiezingscampagnes een rol spelen?

Herman Zachte : “Ja, de binnenstad en dan voornamelijk het verkeer in de binnenstad. Daar werkt men al jaren aan. Dat is heel gecompliceerd. Er is geen partij meer die voor een autoluwe binnenstad is. Alle partijen gaan met grote zorg om met de binnenstad, sterk beschermd, terwijl in Purmerend een groot deel van de binnenstad is afgebroken ten gunste van nieuwe bebouwing. Het grote probleem blijft het verkeer. De grote wijken om het centrum geven een enorme druk op de binnenstad. Als je daar wat gaat veranderen, moet je ook zorgen voor voldoende parkeergelegenheid. De partijen zijn er nu wel over eens dat er grotere parkeergelegenheden moeten komen aan de randen van de stad. En er komen ook enkele parkeergarages, niet zoals in Alkmaar waar je de parkeergarage duidelijk ziet, maar onder de nieuwe schouwburg. ‘t Judje is de derde woningbouwgebied in het centrum. Daar komt binnenkort onder de huur- en koopwoningen die nog worden gebouwd, een parkeergarage. Veel onderwerpen waar heftig over gestreden wordt, zijn er echter niet.”

Pauline Aay: “Ik denk dat mensen zich dikwijls laten leiden door landelijke motieven. In Hoorn kent men lang niet altijd de gemeenteraadsleden, die kan je ook niet op de markt aanschieten. Door de groei van de steden is de directe betrokkenheid, letterlijk het kennen van de politiek, afgenomen. Het landelijke motief dan nu speelt is bijvoorbeeld de affaire met minister Sorgdrager van Justitie en haar super-pg Docters van Leeuwen. Op dat soort affaires wordt de politiek – ook de gemeentepolitiek! - beoordeeld. Er had iemand moeten aftreden, hoor je dan. Dat soort incidenten zetten mensen aan tot oordeelsvorming over de politiek. De gouden handdruk van Van Randwijk, dat wordt niet begrepen, daar is men ontevreden over. En dat vertaalt zich gelijk door naar de gemeentepolitiek. Het is echt niet zo dat D66 het slecht gedaan heeft in Hoorn. Nee, D66 heeft landelijk een slecht imago, daar wordt D66 op afgerekend. De houding van: met die club wil ik niets te maken hebben. Landelijke onvrede speelt dus een rol. Ook de belofte van Paars dat de koopkracht dit jaar voor iedereen omhoog zou gaan, speelt mee. Als die belofte niet was nagekomen en Paars niet alles had gedaan om de gaten die leken te gaan vallen te repareren, dan zou dat bij de gemeenteraadsverkiezingen een belangrijk punt zijn geweest. Veel mensen zouden dan gezegd hebben: ik ga niet stemmen of ik ga op een protestpartij stemmen...”

4.5 Bekendheid van de lijsttrekkers

De bekendheid van de lijsttrekkers laat veel te wensen over, zo blijkt uit de kleine steekproef onder de 48 mensen in het winkelcentrum De Huesmolen.

- PvdA-lijsttrekker Jaap Schapers is redelijk bekend. Hij is al een aantal jaren wethouder in Hoorn. Vier jaar geleden heeft hij naam gemaakt met de PvdA-campagne “Goed gedaan, Jaap!”
- Theo Hoogmaker is de nieuwe aanvoerder van de VVD. Ook hij is wethouder, maar niet zo bekend als zijn PvdA-collega.
- CDA-lijsttrekker Cilia van Weel-Niesten timmert flink aan de weg. Zij staat regelmatig in de krant, heeft veel aandacht voor actievoeren. Is vrij goed bekend in haar kerkelijke kring.
- GroenLinks-lijsttrekker Marcel Deen is een bekend gezicht voor velen en redelijk goed bekend in Risdam-Zuid.
- D66 is net van lijsttrekker gewisseld. Arthur Helling is het nieuwe, jonge gezicht van de democraten. Hij is redelijk bekend.
- RPF is de nieuwe partij in Hoorn. Lijsttrekker Vincent Fiddelaar is niet bekend.

- Peter van der Hall is lijsttrekker van Hoorns Belang. Hoewel niet erg bekend kennen sommigen hem nog wel als raadslid van de PvdA.
- John Scholte, Unie 55+, is slecht bekend.
- Jaap Quakernaat is lijsttrekker van de NCPN. Hij geniet geen grote bekendheid, zijn faam is de laatste weken iets gegroeid. Hij is namelijk de man die tijdens Euro-top in Amsterdam werd neergeslagen en daarop een proces heeft aangespannen, dat hij eind februari echter verloor.
- CD-lijsttrekker C. Rietveld wordt door niemand genoemd.

“Een democratisch stelsel bewijst pas echt zijn waarde in slechte tijden”

Hoorn, voormalige Zuiderzeehaven, tegenwoordig een toeristische trekpleister; en bruisend toneel van de gemeenteraadsverkiezingen 1998? Een eerste blik geeft het beeld van een ‘gewone’ provinciestad op een ‘normale’ doordeweekse dag. Op enkele kleine posters na wijst niets op het feit dat de bevolking van Hoorn zich vandaag mag uitspreken over het functioneren van haar gemeentebestuur. Ook op de weg richting de rustige buitenwijk Risdam-Zuid komt hierin geen verandering. De uiterlijke kenmerken van een verkiezing (posters, spandoeken, stickers) zijn opvallend afwezig. Even lijkt het of Hoorn – en Risdam-Zuid in het bijzonder – heeft besloten om het verkiezingscircus deze keer maar aan zijn stadsmuren voorbij te laten trekken. Een toevallige voorbijganger weet echter beter: er is campagne gevoerd, maar niet veel, zeker niet in Risdam-Zuid. ‘Dit is een rustige wijk, zonder veel problemen. Op zich is alles hier best goed geregeld.’

De verkiezingen spelen zich in Risdam-Zuid vooral af rond het stembureau in het cultureel centrum ‘De Huesmolen’. Tussen de fanatiek bijlartende senioren heeft een clubje ambtenaren zich met hun stembureau genesteld. De aanwezige leden van het stembureau proberen verveling te voorkomen en vullen hun ruim aanwezige wachttijd met het vergelijken van de verstrekte lunchpakketten met die van vorige verkiezingen. Ook de werking van de stemmachine wordt eens goed bekeken. De conclusie van het vergelijkend lunchonderzoek lijkt, hoe kan het ook anders, te zijn dat het vroeger inderdaad beter was. De aanwezige stemmachine wordt door de heren vooral gezien als een ‘leuk nieuw speeltje’, waarbij wel de kanttekening wordt geplaatst dat het gebruik vertragend werkt bij het stemmen. Hetzelfde speeltje roept bij een bejaard echtpaar het nodige wantrouwen op: ‘Kunnen jullie nu gelijk zien wat we gestemd hebben?’

Bezorgdheid troef in De Huesmolen, want ook de leden van het stembureau zien het vandaag niet zo zitten. De prognoses over het opkomstpercentage zijn somber: waarschijnlijk maakt nog geen 60 procent van de stemgerechtigden de gang naar de stembus. Het weer zit tegen en kiezers hebben nauwelijks weet van de politieke thema’s die spelen, aldus een van de medewerkers. Ook veel jongeren laten het afweten. ‘De jeugd is

niet geïnteresseerd in de gemeentelijke politiek. Ouderen zijn consequent, die komen stemmen omdat dat zo hoort, ook als ze eigenlijk niet goed weten op wie.”

Een jeugdige verslaggever van radio Hoorn, die de hele dag live-verslag doet vanuit het stembureau, knikt bevestigend. Ze vertelt dat de plaatselijke politieke partijen veel moeite hebben gedaan om jongeren voor de verkiezingen te interesseren. Een wethouder is bijvoorbeeld op bezoek gegaan bij een scholengemeenschap: ‘Hij deed dat aan de hand van twee stellingen: politiek is iets van politici én de jeugd wil alleen maar uitgaan. Ook de plaatselijke media, waaronder radio Hoorn, hebben ruim aandacht besteed aan het onderwerp gemeenteraadsverkiezingen.’

De aanwezigen zijn het over een ding in ieder geval eens: de jeugd is voldoende benaderd, maar lijkt zelf weinig interesse te hebben in de politiek. Als echter wordt gevraagd wat dan de belangrijkste onderwerpen in deze verkiezingen zijn, ontstaat verwarring. Concrete voorbeelden komen ook bij deze ‘ras-politici’-in spe nauwelijks op tafel. ‘Eigenlijk werd de discussie bepaald door de nationale politiek, die heeft zich eigenlijk te veel bemoeid met de raadsverkiezingen. Er is vooral aandacht voor landelijk spelende onderwerpen.’

Ook in het winkelcentrum De Huesmolen blijken weinig mensen op de hoogte van de onderwerpen die op het politieke vlak spelen. Er bestaat een negatief beeld van de politiek. ‘Ik stem niet meer, ik vertrouw die mensen niet’, aldus een veertiger. ‘Ja, ik weet dat ik moet stemmen, maar ik zou absoluut niet weten op wie.’ Een vrouw (33) is tegen de politiek, zegt ze, ‘de politiek doet niets voor je als je geen geld hebt’. Veel ontevredenheid is er ook over de afwezigheid van politici in de wijken, gedurende het jaar. ‘In verkiezingstijd wordt veel beloofd en kan ineens alles. En dan zijn ze er ook opeens.’

Veel jongeren geven aan wél interesse te hebben in de politiek, maar voelen zich onbegrepen door de lokale politici. De politiek houdt geen rekening met hun wensen, begrijpt hun cultuur niet en spreekt een andere taal. Hoewel er dus blijkbaar door de politieke partijen veel aandacht is geschonken aan het informeren van jongeren wordt dit door hen niet zo ervaren.

Als na al de gesprekken het vertrouwen in de waarde van de lokale democratie haast tot een ongekend dieptepunt is gedaald, herinnert een voorbijganger eraan dat het ‘te goed’ gaat met Risdam-Zuid. ‘Meneer, een democratisch

stelsel bewijst pas echt zijn waarde in slechte tijden.'

Noten

1. Dit hoofdstuk is gebaseerd op uitgebreide interviews met:
Herman Zachte (67), woont 36 jaar in Risdam-Zuid. Hij is sinds 1948 actief in de PvdA, was jarenlang fractieadviseur, voorzitter van de partijafdeling en secretaris van de PvdA-Hoorn. Sinds vorig jaar bekleedt hij geen functie meer binnen de PvdA.
Mieke de Hoog (40-plus), nummer 3 op de lijst Unie 55+, woont in Risdam-Noord, actief bij stichting Vrouwen in bijstand.
2. GroenLinks
3. PvdA
4. D66
5. De raamposters werden gevonden bij een wandeling in de volgende straten (tussen haakjes het aantal raamposters): Galjoen, Hoeker (4), Boeier (2), Karveel, Klipper, Tjalk, 't Grachtje Over (1), Kaarder (4), Volder (1), Breeuwer, Oude Ambacht (1), Wolkammer (1), Barnsteen, Robijn, Topaas en Smaragd.

5 Heerenveen is booming¹

De Friese gemeente Heerenveen timmert behoorlijk aan de weg om over een paar jaar als kloppend hart van de noordelijke economie te functioneren. De stad moet het scharnierpunt van het noorden worden. Heerenveen wordt door het bedrijfsleven als meest favoriete vestigingsplaats van Nederland genoemd. Heerenveen denkt groot. Tussen de A7 en A32 wordt het internationaal bedrijventerrein Friesland (IBF) aangelegd. Op 250 hectaren weiland moet in een tiental jaren het bedrijventerrein gebouwd worden. Volgens de lokale partij Leefbaar Heerenveen redt Heerenveen het niet en zal de stad aan het IBF ten onder gaan. Maar de eerste grote ondernemer heeft zich al gemeld. Computergigant Hewlett Packard laat vanaf volgend jaar haar computers bouwen in Heerenveen en er zullen zo'n 1200 mensen gaan werken. Jan Klijnstra (70): „Je zit op het schanier tussen de randstad en het noorden. Dat is een uitstekende uitvalsbasis voor veel bedrijven, die de drukte van de Randstad willen vermijden, maar wel snel overal willen komen.” Desiree Snitjer-Hielkema (30): „De vraag is of Heerenveen IBF kan betalen. Kan dat niet, dan betekent dat de gemeente meer geld zal moeten gaan vragen aan de burgers.”

5.1 “Een luchtbel die moet worden doorgeprikt...”

Bij bakker Van der Burg op de Koningin Julianaweg (de Akkers) is op 24 februari 1998, ruim een week voor de verkiezingen, absoluut geen sprake van enige ‘voorpret’. De politiek heeft afgedaan, zo lijkt. Ook onder de cliëntèle van ‘buurtslagerij’ Zijlstra en kapsalon Harm Hielkema heerst een haast onverschillige stemming. Vertrouwen in de democratie is er nog wel, maar dat staat niet gelijk aan enige fiducia in de gemeentepolitiek. Vooral de ‘dwingende’ manier waarop het college van burgemeester en wethouders de komst van het bedrijvenpark Friesland heeft doorgedrukt, stuit op onbegrip en wantrouwen. Het verzet uit de bevolking tegen de komst van het internationale bedrijventerrein was immers groot. Veel petitie's, veel acties.

“Je kan het zo raar niet bedenken, maar op alle mogelijke manieren is wel geprobeerd om aandacht te vragen”, zegt Desiree Snitjer, die zelf de acties vanaf de zijlijn heeft bekeken. “Driekwart van de Heerenveeners en een overgroot deel van de randgemeenten waren tegen de komst van het bedrijvenpark. Nee, het IBF heeft de gemeente geen goed gedaan. Mensen denken nu: mijn mening maakt toch niets uit, er wordt niet naar geluisterd. Bovendien is het maar de vraag of Heerenveen dit project kan betalen. De gemeente heeft de grond bijna gratis weggegeven aan Spacecraft International (SCI), het bedrijf dat voor Hewlett Packard computers gaat bouwen. SCI krijgt tientallen miljoenen subsidie van de gemeente, maar het college van b en w heeft geen werkgelegenheidsgarantie gevraagd. Nu weten we dat SCI slechts een contract van drie jaar heeft. Daarna kan HP zeggen: we gaan naar Azië, daar kunnen we goedkoper produceren. Hup, weg zijn ze. En dan zitten wij hier met mensen die we uit heel Friesland naar Heerenveen hebben gehaald, en met heel veel werklozen. Booming Heerenveen? Het is eerder een luchtbel die je moet doorprikken.”

Ook bij de Hema, in het centrum van de stad, komen mensen ‘los’ bij het onderwerp IBF. “Het noorden kan bedrijventerreinen zoals in Heerenveen goed gebruiken om de economie draaiende te houden. Er is ook veel te zeggen voor de aanpak van de gemeente. Maar had het niets iets kleinschaliger gekund, dan was de kans van slagen groter geweest”, aldus H. Feenstra. Collega R. Sikkema ziet in het bedrijventerrein de aspiraties van Heerenveen weerspiegeld. Er zal veel werkgelegenheid worden gecreëerd, twaalfhonderd mensen heeft computergigant SCI nodig. “Heerenveen ontwikkelt groei-kracht, dat is nodig om een stuk achterstand weg te werken. Maar de vraag is of we intussen voldoende groei-kracht hebben om in de toekomst zeker te zijn van een bloeiende economie. Het stadsbestuur neemt met het IBF een risico, maar zonder risico's kom je er niet in het leven, zeker niet in Friesland.” Toch gelooft ‘optimist’ Sikkema dat het college van b en w beter met de bevolking van Heerenveen over de plannen had moeten communiceren. “Het is een project dat eigenlijk ingaat tegen

de natuur van de Friezen. Ze zeggen dat we van nature stug zijn. Wij kijken liever even de kat uit de boom. Dit project is wel heel erg ambitieus voor Friesland.” Bij Tineke de Graaf heeft alle discussie over het bedrijvenpark, haar interesse in de politiek versterkt. “Ik heb veel gelezen over Hewlett Packard en de komst van het megapark. Het raakt je toch direct. De werkloosheid van Heerenveen ligt hoger dan het landelijke gemiddelde, ik denk dat de politiek er goed aan heeft gedaan. Veel mensen zullen nu weer aan het werk kunnen...”

De scepsis lijkt te overheersen, ook bij mensen die in hun vrije tijd veel met de gemeente ‘zaken’ doen. Desiree Snitjer, lid van wijkplatform en wijkbeheer Akkers: “Het college van b en w is te veel bezig met zaken die het interessant vindt en te weinig met de problemen van de burger. Het college houdt zich veel bezig met prestigieuze projecten die het graag klaar wil hebben, waardoor het tijd tekort heeft om zich te richten op gewone projecten. Voorbeelden zijn het megaproject Friesland en Hewlett Packard, de renovatie van de infrastructuur rond Heerenveen. Het college heeft voor gewone dingen geen tijd meer. Wat gaat er bijvoorbeeld gebeuren met het asielzoekerscentrum? Waarom wordt er zolang gedaan over verbetering van de positie van minima, hoe zit het met hun kwijtscheldingsgrens? Daarover zijn beloften gedaan, maar het doortrekken van de snelweg naar Zwolle, de vierbaanswegen, de ring Heerenveen, dat schijnt allemaal belangrijker te zijn.”

Bea Westera van wijkbeheer Centrum-Midden: “Als burger heb je te weinig invloed op de gemeente, vooral bij grote projecten. Een lantaarnpaal plaatsen, daar is de gemeente best wel snel mee, dan wordt er echt naar de wijkbewoners geluisterd. Maar op grote beslissingen hebben we te weinig invloed. Het wordt wel besproken in vergaderingen, maar het is meestal een formaliteit. Als je aan burgers van Heerenveen zou vragen: moet er meer parkeergelegenheid komen, dan zal het antwoord ‘ja’ zijn. Maar hoe lang bakkeleien ze daar al niet over in het college, terwijl zo’n megaproject bijna letterlijk uit de grond wordt gestampt.”

5.2 Raadsverkiezingen 1998

Wie het aantal raamposters en plakaten van politieke partijen als graadmeter neemt voor de belangstelling voor de komende raadsverkiezingen, zal concluderen dat de gemeenteraadsverkiezingen 1998 niet leven in Heerenveen. Er staat één verkiezingsbord met posters van alle deelnemende politieke partijen bij het station van Heerenveen en één op de kruising Rottumerweg-Burgemeester Falkenaweg. Op de Tolhuisweg hangt één raamposter van Leefbaar Heerenveen. Op de Kempnaerssingel 23 hangt een GroenLinks-poster. Op de Bielzen, Herenwal, Fok, Breedpad, Compagnonsstraat, Van Dekemalaan, Van Cuyckstraat, Commandeurstraat, Foeytsstraat, Tuijmelaarstraat, Hiddingastraat, Veilingstraat, Badweg, Francijntje de Boersingel, Baronesse de Vos van Steenwijksingel, Kempnaersplein en de Antillenbuurt (Bonairestraat, Curaçaostraat, St. Maartenstraat...) kom je geen raamposter tegen. De Van Lidtstraat moedigt de lijstbinding tussen GPV/SGP aan, tenminste een gezin van het huizenblok. De rest laat zich onbetuigd. Op de Burg. van Alkemadeweg is rond een lantaarnpaal een plakkaat van Leefbaar Heerenveen bevestigd. Loop je via de Koningin Julianaweg, Van der Sluislaan, Woudsingel terug naar de Schildersbuurt en vervolgens via de Europalaan en de Sieversstraat naar het Centraal Station, dan zal je tevergeefs zoeken naar uitingen van politieke voorkeur door Heerenveeners.

Toch leven de raadsverkiezingen wel, zegt Desiree Snitjer (30). “In het centrum wordt er wel over gepraat. Er staan allemaal standjes, maar het is niet zo dat je met een ander midden op straat een gesprek begint over de politiek. Ik heb het gevoel dat de verkiezingen wel leven. Ik omschrijf politiek als het vormen van een mening over bepaalde onderwerpen. En op basis daarvan ga je naar de stembus. Politiek wordt hier op een individuele manier beleefd. In mijn wijk de Akkers wordt er niet gepraat over onderwerpen als: waarom gaat je stemmen en op welke partij. Dat vinden mensen privé, daar blijf je van af, misschien is dat typisch iets Fries.”

Jan Klijnstra (70): “Ik ben nog nooit iemand tegengekomen die spontaan over de verkiezingen begon. Vroeger werd er onder elkaar wel meer over gepraat. Nu is het voor ouderen bijvoorbeeld moeilijk om een goed beeld te krijgen. Er zitten heel veel jonge mensen in de politieke partijen, die mensen kennen we niet. Vroeger zaten er mensen in de politiek, die kende je al tien jaar. Je hebt nu geen relatie meer met politici.”

Bea Westera (38): “Ik denk dat het groepje dat gaat stemmen, heel fanatiek is. Die gaan er voor... Maar anderen die maar even twifelen zullen bij gemeenteraadsverkiezingen dit jaar niet gaan stemmen. Bij landelijke verkiezingen ligt het anders, dan ben je toch geneigd sneller naar de stembus te gaan. We hebben het dan ook over nationale politiek, die staat hoe raar het ook mag klinken door alle aandacht van de media dichterbij dan de gemeentepolitiek. Den Haag hoor je elke dag in Heerenveen.”

Tineke de Graaf: “Ik denk dat de gemeenteraadsverkiezingen wel leven, maar het komt er niet uit. Mensen worden niet voldoende geprikkeld. Je weet niet waar je aan toe bent, als je op een bepaalde partij stemt. Je weet niet wat de mogelijkheden zijn. Ik ken niemand die weet wat er in de partijprogramma's staat. Vroeger wist je, bij die man kan ik terecht met mijn problemen. Politiek vervreemdt van de burgers, dat maakt de keus om niet te gaan stemmen ook makkelijker. Hoewel het tegen de gevoelens van veel mensen in zal gaan. Wij, Nederlanders, zijn toch opgevoed met het idee dat stemmen een plicht is. Dat heeft toch nog met de Tweede Wereldoorlog te maken. Veel mensen zullen bij de komende raadsverkiezingen echt worstelen met de vraag ga-ik-wel-of-ga-ik-niet. Ik ben ervan overtuigd dat een groot gedeelte uiteindelijk toch zijn stem zal uitbrengen; in die zin leven de gemeenteraadsverkiezingen wél in Heerenveen.”

5.3 Kloof?

Desiree Snitjer: “Binnen de wijk de Akkers gebeurt er niets aan politieke campagne. We hebben hier ook geen buurt- of clubhuis. Als we dat wel hadden, zouden partijen misschien eerder besluiten om in hier een politieke markt te houden. Al moet ik eerlijk toegeven dat ik geen wijk weet waar wel een politieke avond wordt gehouden. Er zijn geen partijen geweest in Heerenveen die zich echt hebben geprofileerd. Voorheen kreeg je van alle partijen een folder in de bus, nu alleen nog maar van GroenLinks en de PvdA. Je moet het allemaal zelf uit de krant halen. Maar wie niet geïnteresseerd is, wordt niet geconfronteerd...je hoeft bijna niets te doen om de verkiezingen helemaal langs je heen te laten gaan.”

Bea Westera: “Er is een politieke markt geweest op het gemeentehuis. Ik was van plan om te gaan, maar het gemeentehuis loop je toch niet zomaar binnen...En als ik die angst al heb, terwijl in regelmatig bij bijeenkomsten ben om met de gemeente over de wijk te praten, dan hebben andere mensen die angst ook. Partijen gaan steeds verder van de mensen afstaan. Vorige week was hier nog een grote bus van het CDA. Daar kwamen allemaal mannetjes in van die pakjes uit. Daar ga ik niet naar toe. Dan denk ik: o, help, dit zijn de dure jongens. Dat is ook niet toegankelijk meer, dat roepen ze zelf over zich af.”

Desiree Snitjer: “Mensen maken zich drukker om nationale politiek dan om de gemeentepolitiek. Veel mensen hebben geen idee wie op de kieslijsten staan. De kloof tussen burger en politiek groeit. Al doet de politiek via wijkplatforms wel moeite om die kloof te slechten. Bij gesprekken van het wijkplatform zijn af en toe ook vertegenwoordigers van de partijen aanwezig, meestal D66 en Leefbaar Heerenveen. Maar daar blijft het bij...Een politieke markt moet je niet organiseren op het gemeentehuis, maar door het hele centrum heen. Er ligt voor veel mensen toch een hoge drempel om het gemeentehuis binnen te

gaan. Ik zal als ik geen interesse heb in politiek, niet naar het gemeentehuis gaan om informatie in te winnen. Maar als je politici elke zaterdag tegenkomt in het centrum, bij de V&D, politici die echt een gesprek met je willen voeren...Dat werkt. Slechts een enkeling doet dat. Dat is de verdwaalde fanatiekeling die op zijn bakfiets vol CDA of PvdA-ballonnen onder de mensen durft te komen. Alle politici zouden zo fanatiek moeten zijn.”

Jan Klijnstra: “Je hoort of ziet niets. Geen van de partijen doet er iets aan, niet de politieke partijen, maar ook de burgers niet. Burgers vragen geen informatie meer.”

Tineke de Graaf: “Ik vermoed dat politici denken: het zit wel goed, de mensen die op mij willen stemmen, stemmen wel. Vroeger deden partijen meer moeite om mensen te bereiken, mensen raakten daardoor ook geïnteresseerd. Zo werkt dat in het normale sociale verkeer ook. Zie jij iemand zitten, dan probeer je zijn of haar aandacht te krijgen. Je flirt eerst een beetje, oogcontact is belangrijk, daarna probeer je met zo iemand in contact te komen. Het gesprek loopt de eerste keer misschien wat stroef, maar bij de tweede keer gaat het al veel beter. En zo bouw je langzaam maar zeker aan een goede, misschien zelfs vaste relatie op. Politici zouden meer op de versiertoe moeten gaan.”

R. Sikkema: “Mensen worden ook moe van dat stemmen. Ze zien geen resultaat.”

Ali Akkerman: “Wat ook niet vergeten moet worden, is dat mensen teleurgesteld raken. Je stemt toch op iemand. En vaak zie dat op het moment dat als hij of zij in de raad of in het college komt, de uitstraling weg verdwijnt. Mensen glijden weg, je ziet ze niet meer. Ze worden meegetrokken in het politieke proces. Idealen zijn opeens minder belangrijk dan politieke spelletjes. Op dat moment ga je je als kiezer echt afvragen of je überhaupt nog moet gaan stemmen. Je ziet niet wat er met je stem gebeurt.”

5.4 Stellingen

Op zoek naar een verklaring voor de lauwe verkiezingsstemming in Heerenveen werden veertig klanten van de Hema, Van Haren, Steenwijk modeschoenen en modezaken Didi, M&S mode en de Kleresjop om hun analyse gevraagd. Veel analyses bevatten dezelfde elementen, die samengevat kunnen worden in stellingen.

1. De meeste burgers hebben weinig interesse voor de lokale politiek

(huisvrouw, 36 jaar) “Ik denk dat het wel leeft, maar het komt er niet uit, omdat je als burger niet weet waar je aan toe bent. Politiek is van de burgers vervreemd. Dat maakt dat mensen switchen naar een ‘niet-stemmen’-houding.”

2. Veel burgers weten te weinig van de lokale politiek om daarover een juist oordeel

(hbo-student, 24 jaar) “Burgers krijgen te weinig informatie. De landelijke politiek is duidelijker dan de lokale politiek.”

3. Burgers participeren vooral als het gemeentebestuur hun raakt.
4. De wensen van een raadslid horen altijd ondergeschikt te zijn aan de wensen van een burger.

(huisvrouw, 38 jaar) “Wat een ideaal. Ik vrees dat het vaak andersom werkt. Een raadslid komt meestal met een idee en als burger voel je daar iets voor of niet. Raadsleden zouden kwesties die onder het

publiek spelen sneller moeten oppakken en aankarten in de raad. Iets doen met de gevoelens die onder de bevolking leven. Dat gebeurt te weinig; in de politiek zitten veel egotrippers.”

5. De invloed van het rijk is *niet* zo groot dat er binnen de gemeentepolitiek nauwelijks politiek interessante kwesties zijn.

(aannemer, man, 45 jaar) “De raadsfracties bepalen in hoge mate wat er in een gemeente leeft. Zij plaatsen zaken op de agenda. Toch vrees ik wel eens dat partijen zich verschuilen achter beslissingen die in Den Haag zijn genomen. De kopjes gaan dan te snel hangen.”

6. De maatschappelijke normen en waarden vervagen steeds meer.
7. De gemeente spreekt de burger te weinig aan op z'n maatschappelijke plichten

(vrouw, 65 jaar) “...en andersom. De burger spreekt de gemeente te weinig aan op haar taken. Niet dat Nederland een politiestaat moet worden. Maar het loopt af en toe wel erg uit de hand, dan mag er best hard opgetreden worden. En burgers mogen dat van de overheid eisen, zodra zij het gevoel hebben dat hun veiligheid in gevaar komt.”

8. Raadsleden, wethouders en burgemeesters weten te weinig over de problemen in de wijken om goed beleid te kunnen maken.

(uitkeringsgerechtigde, man, 37 jaar) “Bestuurders willen ook niet alles weten, of beter: ze willen te weinig weten. Neem de Heerenveenpas, die is bedoeld voor mensen met een minimum inkomen. Met de pas kunnen ze korting krijgen bij winkels in Heerenveen. De pas is in de plaats gekomen voor de minimumbijdrage die mensen met een minimum voorheen ontvingen. Ik leef ook op het minimum, maar wat moet ik met zo'n pas? Vorig jaar kreeg ik twee tientjes terug van mijn abonnementsgeld voor de bibliotheek, terwijl ik voorheen altijd 125 gulden per jaar kreeg. Wat heb ik eraan, dat ik voor een tientje naar de dierentuin in Emmen kan? Ik krijg met mijn pas tien procent korting bij een bepaalde kapper, maar die man kan ik niet betalen. Die is ook met tien procent korting hartstikke duur. Ook kan je voordelig Hartman zomerstoelen kopen... Denk jij dat iemand met een bijstandsuitkering Hartman gaat kopen? Laat me niet lachen. Er zijn winkels die hun andere acties hebben opgeschort, omdat ze nu meedoen met de Heerenveenpas. Ondertussen gaan wel de prijzen van bepaalde producten omhoog. De Heerenveenpas is een voorbeeld van onwetendheid van wethouders en raadsleden. Die hebben geen idee wat er aan de onderkant van de samenleving speelt.”

(vrouw, 38 jaar): “Wethouders doen echt wel hun best om te weten wat er speelt in de wijk. Iedere wethouder heeft ook een eigen wijk onder zich. Maar wat ontbreekt is een cliëntenraad die tussen de gemeente en de burgers instaat. In die raad zou een gemêleerd gezelschap zitting moeten hebben. De raad zou een objectief oordeel moeten vellen over beslissingen die in de gemeenteraad genomen worden. Is dit besluit goed voor Heerenveen, zo ja, voor welke groepen, zijn er groepen die niet profiteren van de regeling...?”

9. Het college van burgemeester en wethouders houdt zich te veel bezig met prestigieuze zaken die het interesseert en te weinig met de belangen van de burger.

(vrouw, 42 jaar) “Voorbeelden: het internationaal bedrijventerrein Friesland, de ring Heerenveen, de overkapping van het Heerenveenstadion, de nieuwbouw in de Akkers.”

10. Burgers moeten meer zeggenschap krijgen over het gemeentebestuur

(vrouw, 38 jaar) “Ze moeten op z’n minst de mogelijkheid krijgen om meer invloed uit te kunnen oefenen op de gemeentepolitiek. Of je mensen enthousiast krijgt, is nog maar de vraag. Tegenwoordig krijg je ook niemand meer zo gek om met een spandoek te gaan lopen.”

11. De kwaliteit van de bestuurders is goed.
12. Het openbaar bestuur moet beter communiceren met burgers
13. Een correctief referendum is een goed instrument om burgers meer bij de politiek te betrekken.

(vertegenwoordiger, man, 31 jaar) “Het instrument spreekt me zeker aan. Het moet dan zo worden opgezet dat burgers over belangrijke beslissingen een oordeel kunnen geven. Stel je in dat zo’n referendum pas gehouden kan worden als er bijvoorbeeld tienduizend handtekeningen zijn opgehaald, dan heb ik er minder vertrouwen in. Ik denk namelijk niet dat er iemand in Heerenveen te vinden is, die zo’n handtekeningenactie spontaan zal gaan organiseren.”

“Maar as it safier komt, sille se dat merke ek”

Vooral vijftig plussers druppelen het stadhuis van Heerenveen binnen om te stemmen. ‘Hier in het centrum wonen ook niet veel jongeren,’ zegt D66-wethouder Dorine van Veen. Zij is vandaag voorzitter in het stemlokaal, en heeft naar eigen zeggen nog geen rustig moment gehad.

Stil is het sowieso niet in de moderne hal. Die is volledig uitgerust voor de verkiezingen. Vanavond trekt politiek Heerenveen hier naar toe om de uitslagen af te wachten. Honderden bitterballen liggen in een nabije keuken te wachten op het hete frituurvet. Er speelt muziek. Televisieschermen staan paraat. Borden zijn vol geprikt met lokale kranten. Op de pagina’s is nauwkeurig de politieke verslaggeving van de afgelopen dertien weken te volgen.

Belangrijke politieke items, zoals vier jaar geleden de omstreden komst van het Megapark, zijn er deze keer niet. Het gaat ‘gewoon goed’ met Heerenveen. De problemen strekken zich uit tot een hardere aanpak van het vandalisme tot veranderingen aan een school en de uitbreiding van het parkeerbeleid. Geen onoverkomelijke zaken. Mensen zijn daarom minder betrokken, zegt Van Veen. “Zij zijn pas geneigd te gaan stemmen als hun eigen belang in het geding komt.” En dat is af te lezen aan de het stemgedrag. Even na zessen heeft nog maar 45 procent van de kiesgerechtigden gestemd.

Op straat leven de verkiezingen ook geen indrukwekkend bestaan. Aanplakbiljetten zijn nauwelijks te vinden. Kiezen? “Geen tijd”, is de reactie. Of: “Geen zin. Het interesseert me niet. Ik wacht wel tot de landelijke verkiezingen.” De vraag naar de locatie van de stemlokalen wordt verscheidene malen met opgetrokken wenkbrauwen beantwoordt: “Geen idee”. Een mevrouw is blij met de verlengde openingstijden. “Mooi, dan kan ik nog even gaan stemmen. Nee, niet op een plaatselijke partij.”

Het volgende stemlokaal is stukken drukker dan dat in het stadhuis. A. Benink, VVD-raadslid, zit voor. Hij verkeert in een licht baldadige stemming. Zegt dat hij niet eerder naar huis gaat dan dat de helft van de kiesgerechtigden heeft gestemd. Het lijkt geen probleem te zijn. Om half zeven heeft 49, 69 procent gestemd. Het raadslid is er van overtuigd dat de VVD vijf zetels gaat halen.

Dat biedt ook perspectieven voor ondernemer Benink. “Ik ga voor wethouder. Er valt hier nog genoeg te doen”, zegt hij. “Vanavond vier ik feest in het stadhuis. Ja, het is heel spannend voor me vandaag. Ik heb veel meegemaakt in mijn leven. Ik ben er rijp voor.”

Onder de stemmers in het bureau is een behoorlijk aantal allochtone Nederlanders. Hasan Yalcin is een van hen. Yalcin woont nu 23 jaar in Nederland. Hij stemt GroenLinks. Zo ook zijn vrouw, die voornamelijk Turks spreekt. Zij is zeventien jaar geleden bij hem komen wonen. Stemmen is belangrijk, vindt Yalcin. “Mijn stem moet op een goede plek komen, dus ik gebruik mijn stemrecht. Niet om een speciale reden. Die mensen van GroenLinks helpen graag anderen. Verder zijn alle partijen hetzelfde.”

Van discriminatie heeft hij in Heerenveen geen last. Yalcin gaat gewoon naar het Nederlandse café. “Dat kan hier wel. Alles doe je samen. Dat vind ik geweldig. In de Randstad vind je dat niet. In het café maak ik wel eens een grap. Zeg ik dat ik op Jan Maat ga stemmen: alle Hollanders Friesland uit! Geintje hoor!” Het echtpaar gaat weer naar buiten.

Anderen volgen. Een stel stapt naar binnen, hun baby draagt een rood mutsje. Hij vertegenwoordigt zijn moeder, knikt de vader. ‘Dat mutsje verkleurt wel mettertijd,’ roept Benink. De vader lacht. Joggers komen binnen. Rekkend en strekkend brengen zij hun stem uit. Anderen volgen. “Waar kan ik op GroenLinks stemmen?” Het meisje krijgt uitvoerige uitleg over het reilen en zeilen in een stemlokaal. Zij giechelt onwennig.

De meeste stemmers komen uit principe. Meer mensen moeten zo denken, vinden zij. Anders krijgen de mindere - extreem-rechtse - partijen stemmen toebedeeld die zij niet verdienen. En degenen die daar niet het belang van inzien, hebben ook geen politiek recht meer van spreken, zo is hun mening.

De zaak schrikt op. Benink slaat een oerkreet. Om 18 minuten voor zeven heeft 50,86 procent van de 1799 kiezers hun biljet ingevuld. ‘We hebben weer wat om voor te leven,’ roept hij. Nu is het nog afwachten of hij zijn wethoudersaspiraties kan gaan waarmaken. De Leeuwarder Courant brengt de volgende dag uitsluitel. Bijna zestig procent heeft gestemd. Benink kan het schudden. Zijn naam is op de lijst niet terug te vinden. De VVD kan het, wat wethoudersposten betreft, waarschijnlijk geheel vergeten. Zij blijft stabiel op vier zetels. Volgens de krant zal de VVD zich niet direct

neerleggen bij een oppositierol. 'Maar as it safier komt, sille se dat merke ek,' aldus lijsttrekker Roel Kaastra. Dorine van Veen huilt warme tranen. Zij verdwijnt van het politieke

toneel. Haar D66 is met het verlies van drie van de vier zetels compleet weggevaagd. Ook hier hield de landelijke trend stormachtig huis.

Noten

1. Dit hoofdstuk is gebaseerd op uitgebreide interviews met:
Jan Klijnstra (70), woont sinds 1964 in de wijk Centrum-Midden, is acht jaar lid van wijkplatform Centrum-Midden.
Bea Westera (38), woont ruim een jaar in de wijk Centrum-Midden, is sindsdien lid van wijkplatform Centrum-Midden.
Desiree Snitjer-Hielkema (30), woont sinds zeveneneenhalf jaar in de wijk De Akkers, is sindsdien lid van wijkplatform en wijkbelang Akkers, en lid van de ouderraad Jenaplanschool.